

A 19. századi magyar fuvolázás újabb adatai¹

Bevezető

A napjainkban új utakat kereső hazai fuvolakultúra szívesen tekint előre, miközben 19. és 20. századi múltját illető kérdések még mindig válaszra várnak. Az egyik talán legfontosabb kérdés, hogy van-e, volt-e „magyar iskola” – olyan játékmódot és metodikát is magában foglaló nemzeti stílus, hangvétel, amellyel szinte minden európai nemzet rendelkezett a Böhme-fuvola megjelenése, és az ún. „francia iskola” egyeduralma előtt?

Ezen a ponton nem haszontalan végiggondolni mi a *fuvolaiskola* fogalma, mitől jön létre, és főleg mitől marad fent egy földrajzilag és stílusban is jól körülhatárolható fuvolajáték-stílus (és annak metodikája) több generáción át. Talán nem felületes az a definíció, amely szerint a *fuvolaiskola alatt egy adott területen kontinuitásban fellelhető fuvolázás stílusa felismerhetőségét értjük – benne az írott és íratlan hagyományt, a fuvolázás értékrendjét és stílusa megközelítéseit (vagyis: hogyan viszonyul saját korának és korábbi korok zenéjéhez) és az ehhez kapcsolódó metodikát, ill. előadásmódot*. Ha elfogadjuk a fenti definíciót és levetítjük a mi fuvolakultúránkra további, tisztázandó kérdések bomlanak ki, többek között az, hogy mikortól beszélhetünk „magyar iskoláról”, és hogyan történt a tudás átadása.

A két kérdés vizsgálata előrevetíti azt a gondolatot, hogy a fuvolakultúra keletkezése és fenntarthatósága szempontjából igen lényeges a mester-tanítvány láncolatok kutatása (ez a 18. és 19. században sokszor családon belüli kontinuitást is jelentett), valamint a fuvolaiskola írásos dokumentumainak a számbavétele (a metodikák írott formái, mint etűd- és más gyakorló kötetek). Ez utóbbi esetben úgy tűnik a magyar fuvolaiskola a 19. századból és korábbi nem hagyott hátra annyi írásos anyagot, mint a kontinens más területei, ahol ez a termés igen bőséges. Mégis ez nem jelenti azt, hogy a tudásátadás nem lett volna lehetséges írásos anyag nélkül, hiszen a fuvolázás végeredményben hangzó kultúra, egyfajta szóhagyomány. Tehát a kérdés az írott anyagok szempontjából nem feltétlenül eldönthető.

A kezdőpont és a tanítványláncok kérdése mellett még egy tényezőt érdemes szem előtt tartani, ez pedig Theobald Böhm találmányának megszületése és elterjedése – vagyis a modern rendszerű, mai értelemben vett fuvola megjelenése. Ekkor markáns, földrajzilag jól körülhatárolható elágazás és éles különbség jön létre, és ez az, amit ma a *francia* és *német* iskola eltéréseként emlegetnek.

A mi szempontunkból fontos tudatosítani, hogy Közép- és Kelet-Európa – benne az Osztrák-Magyar Monarchia és a Cári Oroszország – megmaradt a hagyományos ún. bécsi-, vagy egyszerűrendszerű fuvola mellett még majdnem száz évig.² E két terület között nagyon lassan változott meg az alá- és fölérendeltségi viszony.

A fenti kérdésekre aligha lehet e cikk keretében kimerítően válaszolni, de talán sikerül néhány olyan momentumot, adatot felmutatni, amelyek elgondolkodtatóak, megfontolásra érdemesek, ha a *magyar iskola* felől gondolkodunk.

Ma, itthon uralkodónak tűnik az a nézet – nem feltétlenül alaptalanul – hogy a francia, német, és angol hagyományhoz képest a magyar fuvolázás abszolút mellékszál, sőt „hátsó udvar”. Ez az álláspont azonban nem látszik tökéletesen védhetőnek, mert, bár a 19. század magyar fuvolázás történetének részletes feltárása még gyerekcipőben sem jár, már első, felületes kutatás után is látható, hogy ez a terület még sok meglepetést tartogathat.

¹ A cikk a 2018. május 25-én, a Bicskei Regionális Fuvolástalálkozón elhangzott „A magyar fuvolaiskola nyomában” című előadás írásos és továbbfejlesztett változata.

² Ezzel a kérdéskörrel kicsit részletesebben foglalkozom a „A Böhm-fuvola és metodikájának kialakulása Magyarországon” (Parlando 2015/3), valamint a „Fuvolák és fuvolaművészet Theobald Böhm hangszerreformja előtt” (Parlando 2018/7) című cikkeimben.

Fuvolásaink a 19. század folyamán

Az alábbiakban négy, sokak által ismert művészt veszünk vizsgálat alá, – elsősorban a korabeli sajtó tükrében – velük a 19. század teljesen lefedhető.

- *Amtmann Prosper* (1809-1854),
- *Doppler Ferenc* (1821-1883)
- *Adolf Terschak* (1832- 1901)
- *Burose Adolf* (1858-1921)

Mint közös nevezőt, máris teljes bizonyossággal kijelenthető, hogy valamennyi művész európai hírnevű, számos sikeres koncertturnét magáénak tudó előadóművész volt, akik több évtizeden át tevékeny részesei voltak a kontinens koncertéletének.

Amtmann Prosper (1809-1854)

Időrendben haladva ő az első, meglehetősen jól dokumentált fuvolásunk. A Sellyén született művész életét a 20. század elején dr. Rónaky Kálmán³ dolgozta fel⁴ és felolvasóesteket is tartott belőle a fuvolaművész halálának 60. évfordulója körül. Egy másik, igen átfogó, műjegyzékkel is ellátott tanulmányt a nyolcvanas évek elején Szkladányi Péter fuvolaművész készítette el.⁵ de néhány adatról akkor még nem tudhatott.

Az általam talált legkorábbi ilyen anyagok Amtmann halálát követően jelentek meg és számos részletet - pontos dátumokat, személyeket - közölnek a művész életével kapcsolatban. Az első ilyen beszámolót Bátsi Péter írta 3 hónappal Amtmann temetése után, így megtudhatjuk, hogy első tanára Sturm József, egyházzenesész volt, valamint azt, hogy a fiatal művész 12 évesen már fuvolázott és komponált is, ekkor Bécsben művei nyomtatásban is megjelentek Diabelli-nél.⁶

Miután atyja, mint gróf Batthyányi uradalmi gazda-tiszt Német-Bólyra tétetett át, Prosper öregebbik testvérével Mátéval Pécsre jött a gymnasialis iskolákba s egy-úttal Sturm József székesegyházi hangásztól a furolyát tanulta. A mester örömmel szemlélte a 12 éves fiúnak gyors előhaladását. Ámbár sajátképi oktatást a compositioban nem nyert, tizennégy éves korában duettek és terzeteket irt furolyára, melyek közül néhány darab Diabellinél jelent meg Bécsben, s mint elmés gyakorlatok mai napig is használatnak.

A fuvolat tanulmányok indulásáról egy másik, 1866-os életrajzi összefoglalóban is olvashatunk.

Atyja, gróf Batthyányi uradalmi gazdatisztje, Német-Bólyba tétetvén át, Prosper idősb testvére, Mátéval Pécsre jött a gymnasialis tanodába, hol egyszersmint, az akkori ifjúságnál is habár gyérebben, de mindazáltal már divatosná válni kezdett szokásként, — az iskolai tanulmányokhoz valamely hangszer tanulását is kapcsolni — zsenge keblébe oltott hajlamát követve, a hangszerek egyik legkellemesebbje, a fuvola tanulásához fogott; s tanítója, néhai Sturm József, helybeli székesegyházi hangász korán felismerte benne a műzsáktól nyert hivatást és örömmel észlelte a 12 éves fiúnak meglepően gyors elő- haladását. Sajátképi oktatást még ekkor a zenemű-alkotásban (compositio) ugyan nem nyert; de zenészeti fogalma oly fenkölt volt, hogy már 14 éves korában duette- és terzette- ket irt fuvolára, melyek közül néhány darab Bécsben Diabellinél megjelent s mai napig is mint elmés gyakorlatok használatnak.⁷

Apja vonakodott művészi pályára engedni az ifjút ezért tizenhat évesen Pestre küldte „bölcészeti tanulmányok” céljából, de Amtmann itt is inkább a fuvolával foglalkozott. A művészetpártolók szalonjai hamar megnyíltak előtte, de nincs adat arról, hogy valaki tanította volna.

³ Rónaky Kálmán (1864. febr. 17. - 1946) Rónaky Ignác 1848-as honvédkapitány, pécsi rendőrkapitány fia. Lásd: https://pecs2010.blog.hu/2010/07/23/parti_galeria_varosfoglalas_pecs_arcai_21_dr_ronaky_kalman_1864_1946

⁴ Rónaky Kálmán: Amtmann Prosper fuvolója. — Emlékezés Amtmann Prosper fuvolaművészre, családjára, kortársaira és az akkori életre. [Dietrich Ignác versével.] https://library.hungaricana.hu/hu/view/BARM_Evk_1980/?query=Amtmann&pg=84&layout=s

⁵ Szkladányi Péter: Fejezetek Pécs világi zenéjéről a 19. század első felében - Weidinger Imre és Amtmann Prosper művészete, 1981

⁶ Religio, 1854.04.23. 1854 1. félév 47. szám 374.old

⁷ Életrajz - Népművelők Kalauza, 1866-10-22 3. szám 23-26.old.

Azonban az ifjú keble hívó geniusát követvén, tanulmányai bevégezése után szülőinek akarata ellenére magát egészen a zenének szentelendő,— Bécsbe ment, hol a fuvolában magát alaposabban kiképzé. Tanítója Scholl Károly, volt; a compositióban Tutovics⁸, — mindkettő a cs. k. udvari színház tagja.⁹

A Scholl család Galgócról¹⁰ származott és későbbi, többnyire fafúvós tagjai – néhányan fafúvós hangszerépítéssel is foglalkoztak - Bécsen, Pozsonyon, Győrben is tevékenykedtek. Karl Scholl *Österreichisches Musiklexikon online* szerint Galíciában Żółkiew¹¹-ben született 1778-ban, tanára a fuvolavirtuóz Karl Kreith¹² volt. Karl Scholl korának meghatározó fuvolása volt Bécsben, az *Österreichisches Musiklexikon* tanítványai között említi Amtmann mellett Joseph Farbach-ot is, és ő fuvolázott Beethoven 9. szimfóniájának bemutatóján Johann Sedlatzek (1789–1866) mellett.

A fent említett cikk pontos dátumokkal közli Amtmann debütálásának és visszavonulásának időpontját is.

Művészetét először Pécsen mutatá be egy hangversenyben 1832. évi május 8-án; később 1834. évi május 10-én; a következő évtized alatt hazánk egy részét, majd a külföldet is beutazván, visszatértevel ismét Pécsen lépett föl 1846. évi június 16-án és október 15-én; 1847. évi november 4-én; 1849. november 9-én. 1853-ik évben a pesti Nemzeti Színház személyzetének nyugdíjalapjára adott hangversenyben utósor jelent meg a nyilvánosság előtt, midőn is Weidinger Imrével, a fagotvirtuózzal a legremekebbet mutatták be, ami e két hangszeren létesíthető. Ez volt mindkettőjük hatyúdala.¹³

A művész a debütálását követező néhány évben nem hagyta el a Monarchia területét, fellépet Budán, Győrött, Pesten, Székesfehérváron, Nagyszombaton és Bécsben is. 1837-ben azonban külföld felé vette az irányt és innentől kezdve a források – bár számos fellépést jeleznek – hézagok, különösen, ami a franciaországi tartózkodást illeti. Az egyik jelentősebb állomás München, erről a fenti cikk bővebben is megemlékezik, és itt találjuk Amtmann pályájának egyik legfontosabb pillanatát is.

Münchenben látjuk őt 1837. évi szeptember 24-én és október 18-án hangversenyezni, hol is a napilapok őt a legnagyobb dicsérettel halmozák el; (...) Itt Böhm hangszerkészítő őt egy, új modorban készített fuvolával, valóságos remekművel ajándékozta meg. Ugyanitt még azon megtiszteltetés is érte, hogy őt a phylharmoniai társaság oklevelileg tiszteletbeli tagjává választá; egyszersmint számos ajánlólevél szívélyes fogadtatást készített további utazásában Schweiczon, Német- és Franciaországon keresztül.¹⁴

Sajnos a vonatkozó müncheni sajtóban nem találtam további részleteket Amtmann Prosper és Theobald Böhm találkozásáról, de teljesen életszerűnek tűnik, hogy Böhm úgy propagálta hangszerét – ahogy azt a mai gyártók is teszik – hogy a rátermett virtuózt megajándékozta egy modellel. Egyértelmű az is, hogy az „új modorban készült fuvola” az 1832-es modell, azaz még a kónikus fuvola, tehát nem a később konstruált, mai értelemben vett modell.

A Szkladányi Ferenc által összeállított műjegyzékben (5. sz.) megtaláljuk a Böhm-nek ajánlott darabot *Air varié* címmel. De Amtmann-nak több fuvolája volt, ez ezzel kapcsolatban több információ is fellelhető, és a dolog természetéből adódóan sok a bizonytalanság pontosan milyen modellek voltak ezek. A Böhm-nek szóló ajánlás mellett találunk egy másik művet is, *Adagio con dolcessa és Allegretto moderato*¹⁵ címmel, amely fuvolára és zongorára írtodott, és ajánlása J.Zigler-nek szól (*Dédié à Monsieur J. Zigler à Vienne*). Ő vélhetően Ziegler János, aki ekkor Bécsben már felállította fuvolákat is előállító műhelyét. Logikusnak tűnik, hogy Amtman-nak tőle is volt legalább egy hangszere.

⁸ Benoit Tuttowitsch - <http://en.zamek-lancut.pl/muzykalia/Muzyka/niemiecka/9/benoit-tuttowitsch>

⁹ Ugyan itt.

¹⁰ szlovákul *Hlohovec*, németül Freistadt – ma Szlovákia.

¹¹ Żółkiew, magyarul Zsolkva, Ukrajna

¹² https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_K/Kreith_Karl.xml

¹³ Életrajz - Népnevelők Kalauza, 1866.10.22. 3. szám 23-26.old.

¹⁴ Ugyan itt.

¹⁵ Szkladányi jegyzékében a 40-es számot viseli

Művésznünk, kinek emlékezetét ünnepeljük, többféle fuvolával rendelkezett. Érdekesnek találom különösen elsőnek főlemlíteni azt mely Puks Ferenc tulajdonába került. Puks Ferenc a pécsi székesegyház jóhírnevű orgonistája volt és kitűnő zenei tehetsége folytán a budapesti népszínház karmesteri székébe került. A Puksnál lévő Amtmann-féle fuvolára mondja Hoffer Károly, a mi kedves és országos hírnevű tenoristánk, ki a külföld bámulatát is kivívta hangjával, hogy vagy 45 év előtt - 1868. év körül - volt az ő kezében is. De bár Hoffer Károly a zenében fuvolista, ő mégsem tudott rajta játszani. Olyan szerkezete volt, a billentyűk, különös gyűrűivel, oly módon voltak beállítva, hogy külön kellett tanulni annak, ki e fuvolából hangot akart kihozni. Ép ellenkező módon kellett a billentyűket kezelni, mint azt a mostani, rendes fuvolánál kell. Hogy ezen szerkezet ezen összeállítása Amtmann-tól ered-e vagy mástól, arról hallgat a krónika. A boldogult művész leánya az 1860-as években még Pécsen két fuvolát adott el. Az egyik elefántcsontból volt ezüst billentyűkkel, a másik ébenfából volt készítve és szintén ezüsből voltak rajta a billentyűk.¹⁶

A Münchenben begyűjtött ajánlólevelekkel Amtmann Franciaország felé vette az irányt és vélhetően Jean-Louis Tulou¹⁷-val is kapcsolatba léphetett, neki ajánlotta *La Flute du Bergère*¹⁸ című művét. Amtmann franciaországi tevékenységének feltérképezése még várat magára, és a jövőben ez lehetne az egyik fontos kutatási irány.

Ezen a ponton érdemes rámutatni, hogy úgy tűnik, Amtmann korának csaknem minden fontos fuvolatípusával kapcsolatba került – ismerte a bécsi rendszert, Böhm újítását, és vélhetően a francia fuvolaépítést is.

További kérdés, hogy Amtmann használta-e Böhm modelljét és voltak-e tanítványai ezen a hangszeren? Ebben a pillanatban nem áll rendelkezésre újabb adat, pedig ha a válasz „igen” lenne, akkor újra kellene gondolnunk a magyarországi modern fuvolázással kapcsolatos nézeteiket. Annyi azonban biztosra vehető, hogy Böhm-fuvola hazai megjelenésének kezdőpontját – még akkor is, ha ez az 1832-es modell – 1837-re tehetjük, ami meglehetősen korainak tekinthető.

Fontosnak tartottam megtalálni azokat a híradásokat is, amelyek Amtmann-ról számolnak be a müncheni sajtóban.

Bayern

München. Morgen Mittwoch den 18.d. wird Hr. Proper Amtmann, bekannt als ausgezeichneter Flötist, Abends um halb 7 Uhr im k. Odeon ein Konzert veranstalten, worauf will alle Kunstfreude aufmertsant machen.¹⁹

A Münchener Tagblatt a címlapon közli a hírt és a műsort is. Amtmann három kompozícióval lépett fel, amelyekből két mű saját szerzemény – a nyitó darab, amely egy fuvolaverseny első tétele és a záró mű, egy fantázia.

Musikalisches

Wir machen das verehrliche Publikum darauf aufmertsam, dass heute Abend ½-7 Uhr im kleinen Odeonsaal ein Konzert von Herrn Prosper Amtmann stattfindet. Der Konzertgeber gehört unstreitig zu dem vorzüglichsten der jezt lebenden Virtuosen auf der Flöte, und da die Flöte zudem noch eines der lieblichsten und beliebsten Instrument ist, so lässt sich mit Grund erwarten, dass dieses Konzert recht zahlreich besucht werden wird. Es werden folgende Konzertstücke ausgeführt:

- 1) Erste Satz eines Konzert für Flöte, komponiert und vorgetragen von dem Konzertgeber.
- 2) Arie *La placida Campagna* Pucida, gefunden von Frl.Schechner
- 3) Concertino für das Violoncello von Kummer, vorgetragen von Herrn Oswald
- 4) Adagio und Rondo für die Flöte von Stuntz, vorgetragen von Konzertgeber
- 5) Polonaise für das Waldhorn von Blatt vorgetragen von Herrn Wagner
- 6) Lied von Lachner , gefunden von Herrn Baner
- 7) „Die kranke Frau” von Gellert, gesprochen von Herrn Lana
- 8) Fantasie für die Flöte, componiert und vorgetragen von dem Konzertgeber²⁰

¹⁶ Dr. Rónaky Kálmán 1913-ban tartott előadásának részlete.

¹⁷ Jean-Louis Tulou (1786 – 1865), neves francia fuvolaművész és fuvolafejlesztő, a Conservatoire fuvolaprofesszora 1829-1856-ig.

¹⁸ Szkladányi jegyzékében a 47-es számot viseli

¹⁹ Der Bayerische Landbote, 1837. október 17. München

A fuvolaművész Mayer Károly színházigazgató lányát, Mayer Karolát (más források szerint Meier Karolina) vette feleségül Pécsen, 1840. október 16-án. Házasságukból 1842. május 30-án Grácban Anna nevű gyermek született. Ő később Bécsbe ment férjhez – férje Danblebsky Sterneck Mór báró – és Rónaky kutatásait is segítette, valamint az ő végakaratóból került Amtmann hagyatéka Pécsre. Nem ismert, hogy a fuvolázás művelésének volt-e folytatása a családba, mint ahogy az sem, hogy a családnak lett volna korábban más zenei tehetségű tagja is.

A fentiekre tudósító cikk arról is hírt ad, hogy Amtmann-nak fuvolatanítványai is voltak.

Amtmann Prosper tanított a fuvolán kívül zongorát is, így a most élők között tanította özv. Fuchs Istvánné szül. Witt Annát, kinek férje főreáliskolai tanár és özv. Hegyessy Antalné szül. Weber Karolint, kinek férje pécsváradi alapítványi ügyész volt. Ez utóbbi úrnő, mint szigetvári leány Amtmannéknál volt ellátáson és ezért 200 forintot fizetett atyja, Weber Szigetvár rendezett tanácsú város polgármestere Amtmannéknak. Ebben az összegben a zongora-tanítás is benn volt.²¹

Ez az adat felveti egy esetleges tanítványlánc kutathatóságát, hiszen – úgy tűnik – Amtmann életének utolsó, pécsi szakaszában kizárólag fuvola- illetve zongoratanításból biztosította bevételeit. Ezért komoly erőfeszítéseket tettem, hogy legalább egy konkrét nevet találjak, aki Amtmann tanítvány volt fuvolán, már csak azért is, mert Szkladányi Ferenc tanulmánya ilyen nem említ. A Pécsi Közlöny egyik 1907-es száma Amtmann fuvolájáról ír, amelyben erre utaló adatot találtam.

Amtmann Prosper városunk nagynevű fia, fuvola művészetével bámulatba ejtette a világot, s aki olyan hírt, nevet szerzett magának s városunknak, hogy hálás kortársai városunkban az Erzsébet sétátérén most is álló emlékművel örösítették meg. Ezt az emlékművet most részint a város kezelése alatt álló s tekintélyes nagyságra emelkedett tőkéből, részint az elhunyt öcsének Amtmann Károlynak gyűjtéséből összegyűlt koronákból restaurálni fogják. Időszerűnek találjuk itt felemlíteni, hogy a nagynevű fuvolaművész ezüst veretű elefántcsont fuvolája Korchmáros Gáspár nyug. kir. ítéltáblai bíró, kőszegi lakos birtokában van, aki azt most felajánlotta a városnak kétezeröt száz koronáért, tekintve annak nagyértékét, mint műtárgy, mint régiség, és mint relíquia. A fuvola úgy került Korchmároshoz, hogy 1844-ben Korchmáros iker fivérével Korchmáros Menyhérttel, nővérével, ki később Kisfaludy Károly főszolgabíró felesége lett és özv. édesanyjával Korchmáros Boldizsárnéval Pécsre jöttek, hogy iskoláikat itt végezzék. A fiuk zenét is tanultak. Menyhért Amtmann-tól tanult fuvolázni, s az anya a gyermek részére megvette Amtmann főnnebb leirt fuvoláját. Menyhértről a fuvola örökségkép szállott Gáspárra, aki most azt a városnak felajánlotta.²²

Tehát a tanítvány neve Korchmáros Menyhért, aki talán kiemeltebb diák lehetett, ha a mester neki adta el egyik saját hangszerét. Sajnos a tanítvánnyal kapcsolatos más referenciát nem találtam. Megemlítendő még – mint ahogy arról Szkladányi tanulmányában olvashatunk – hogy Amtmann pedagógiai jellegű művet is hátra hagyott *Täglichen Übungen* címmel, amely minden hangnemben egy-egy gyakorlatot tartalmaz. A tanulmányszerző műjegyzékében az etűdsorozat a 9-es számot viseli.

Amtmann Prosper-t fuvolaművei, és a benne foglalt hangszeres jártasság korának legkiválóbbjai közé emeli. Jelentősége sokkal nagyobb, mint ahogy a hazai és a nemzetközi fuvolarepertoárban képviselteti magát, de egy nagyobb formátumú, idegen nyelvű tanulmány elkészítése, megjelentetése is fontos és időszerű lenne vele kapcsolatban.

Doppler Ferenc (1821-1883)

Azt gondolhatnánk, hogy a híres fuvolás testvérpár Ferenc nevű tagjáról már mindent tudunk. A *Fővárosi Lapok* szépirodalmi napilap terjedelmes cikket közöl Doppler Ferenc fél évszázados pályafutása alkalmából 1881-ben. A meglehangú és részletes cikk szerzője bizonyos Bazaroff – az álnév mögött vélhetően Bartalus István²³, vagy Vavrincez Mór²⁴ rejtőzik – aki rokonok és barátok visszaemlékezését felhasználva írta meg az

²⁰ Münchener Tagblatt, 1837. október 18. Nro. 288

²¹ Dunántúl, 1913/03, 66-67. old.

²² Pécsi Közlöny, 1907. június (15. évfolyam, 123-147. szám) 1907-06-14 / 134. szám, 99. old.

²³ Bartalus István (1821-1899) zenetanár, zenetörténész, népdalgyűjtő, a Zenészet Lapok szerkesztőbizottságának tagja (1860-1863), írásait később a Budapesti Szemle és a Koszorú közölte, 1875-től a Magyar Tudományos Akadémia tagja.

²⁴ Vavrincez Mór (1858-1913) zeneszerző, a budavári Mátyás-templom karnagya, a Nemzeti Zenede tanára volt.

életpálya összefoglalását. A Lemberg-ben töltött évek után 1828-tól kezdődően az apa, az oboista Joseph Doppler a varsói Nemzeti Színházban került élethosszig tartó szerződéssel. Itt történt a gyermek Ferenc debütálása is, amelyről az írás részletesen beszámol. Eszerint a gyermek Doppler Ferenc Daniel Auber *A portici néma* című operájában lépett először színpadra első szopránt énekelve az énekkarban, Varsóban, 1830. november 29-én. Ekkor 9 éves volt. Ezekben a hónapokban vette első fuvolaleckéit apjától, amelyben olyan gyors előrehaladást mutatott, hogy 1831 első felében három alkalommal állt nyilvánosság elé Varsóban.

Doppler Ferenc is első sopranista részt énekelt köztük (persze lengyel nyelven), még pedig oly szabotossággal és biztossággal, hogy atyja méltányolva a gyermek kitűnő zenei érzékét, terzfuvolát készíttetett számára. Az apa 1830. szeptember havában kezdé a tanítást, s a fiú pár hét alatt az összes kemény és lágy hanglépcsőket bírta, sőt hét hó múlva a varsói »Rozmaitos'ci« (varietés) színházban, felvonás közében — 1831. ápril 22-én Relpad fuvolaváltozatait, zenekar kísérettel nagy sikerrel adta elő.

Az évi május 18-án, a lengyel nemzeti színházban, a Grochownál megsebesült lengyelek javára nagy akadémiát rendeztek, melyben Ferenc egy magyar téma fölötti változatokat játszott. Tetszett, midőn a kis művész, ki — hogy a többi szereplők módjára, nemzeti lengyel-jelmezben jelenhessen meg — egy lengyel tábornoktól kis fiának egyenruháját kapta ajándékba, nemzetőri egyenruháskában, csákóval s oldalán karddal, jobbában a fuvolát tartva, katonai köszöntéssel lépett a tömött ház elé, nagy hatással adván elő a nehéz változatokat. A siker, mely e játékot követte, arra bátorítá az atyát, hogy a háborús idők dacára, külön hangversenyt rendezzen. Megtörtént s a lengyel opera legkiválóbb tagjai és a nemzeti színház egész zenekara közreműködött. Ez volt az első nagyobb szerű alkalom, midőn Doppler Ferenc — 1831. június elsején, — a nagyközönség elé lépett saját hangversenyében.²⁵

A tercfuvola vélhetően Esz vagy E hangolású lehetett (terccel magasabb a mai fuvolánál), mert a gyermek Ferenc nem érte volna még el a felnőtt hangszert. Sajnos nem sikerült kiderítenem, hogy ki volt a fent említett Relpad és annak variációs műve.

A összefoglalóban Ferenc fővárosi bemutatkozásáról is olvashatunk. Első nyilvános fellépése egy közreműködés volt Leopold Jansa²⁶ hegedűművész koncertjén. A hangversenyt követően az ekkor 17 éves művész, – bár ekkor már hét éve fuvolázott - talán úgy gondolta művészete nem keltett elegendő feltűnést, vagy más praktikus okoktól vezérelve, de különös lépésre szánta el magát. Megtanult fa-cimbalmon játszani, azt remélve, hogy Oroszországban majd felvonásközöket kitöltő művészként (un. *entr'actes* ként) léphessen fel.

Művészünk 1838. október 4-én játszott először fővárosunkban. Magyar ábrándot játszott, s a hangverseny Jansa bécsi hegedűvirtuóze volt a Nemzeti Színházban.

Ekkor elhatározta, hogy rég óhajtott tervét, az oroszországi hangversenykörutat, megvalósítandja. Hallotta, hogy a közök kitöltésére alkalmas segéd-művészeket orosz városokban nehezen találának. Fogta magát, szerzett olyan fából és szalmából készült hangszert, minővel Gusikow²⁷ lengyel zsidó egykor világhírű sikerre tett szert. Másfél hó alatt annyira elsajátította e hangszer játszásának ügyességét, hogy meglepő hatást keltett vele egy 1839. április 28-án a budai színházban tartott hangverseny alkalmával.²⁸

Az oroszországi hangversenykörút végül megvalósult és nagy sikert aratott vele anyagilag és szakmailag is – a fa-cimbalom használata nélkül.

A fuvolázó testvérpár fellépéséről is említést tesz az életrajzi összefoglaló, a mű talán a kétfuvolás *Magyar Fantázia*, vagy a ma *Duettino*-ként ismert mű lehet.

Czanyuga²⁹ 1852-ben fölkérte a két Doppler testvért, hogy több művész társaságában, a múzeumi díszteremben, a múzeum kertjének létesítésére, hangversenyt rendezzen. Ez alkalomra Doppler Károly nagy kettőst írt két fuvolára magyar eszmék fölött s a testvérpár összjátéka e hangversenyen

²⁵ Fővárosi Lapok, 1881/05, 148-150. old.

²⁶ https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_J/Jansa_Leopold.xml

²⁷ Yehiel-Michiel Gusikow (1806–1837) orosz-zsidó zenész, az etno-zene előfutára és a klezmer zene nyugat-európai megismertetője, szalma-fa cimbalmán játszott opera parafrázisokat is.

²⁸ Fővárosi Lapok, 1881/05, 148-150. old.

²⁹ Czanyuga József (Pest, 1816. febr. 28. – Bp., 1894. máj. 15.): író, a Nemzeti Múzeum igazgató-titkára

(1852. március 28-án) annyira magára vonta a közfigyelmet, hogy ezóta együttes működésük, mintegy művészi becses különlegesség híre, folyton növekedett.³⁰

A Judith című opera kapcsán a cikkíró részletesen megemlékezik Doppler Ferenc fiáról, Doppler Leó-ról, aki minden jel szerint apja méltó utódja lehetett volna, ha korai halála ebben nem akadályozza meg. Az adatok alapján a Leó 1870. december 25-én hunyt így vélhetően 1850 körül vagy nem sokkal később születhetett, halálakor húszas éveinek elején, vagy inkább az előtt lehetett. A magyar fuvolázás rendkívüli balszerencséje és nagy vesztesége, hogy a Doppler család nyomán nem alakult ki családon belüli tanítványlánc.

E két mű sikere arra sietteté a serény munkásságú zenészt, hogy a dalműszínház számára egy nagy művet írjon. Mosenthal nyújtott neki szép költeményt, – s két nyár alatt megírta a »Judith« című operát, melyet Dingelstedt udv. tanácsos nagy örömmel ajánlott s némi akadály és halogatás után 1870. december 30-án került színre.

Öt nappal előbb életének legszomorúbb csapása állott be: egyetlen fiát, Leót, ki udvari hangversenyeken, az udvari zenekarban s a dalműszínház előadásaiban atyja fuvolájátékát meghaladni ígérkező művésznak bizonyult s ki igazi zenei tehetséget és genialitást mutatott, elvesztette. Ettől fogva elhagyta a művészt szakadatlan buzdulása, s egykedvűséggel, művészi hiúság nélkül követte hivatását. Azonkívül 1878. vége óta meghűlésből eredt mellhurut súlyosb következménye: mellszorulási állapot s annak 1879. április havában való rosszabbulása arra kényszerítette, hogy a fuvolától, melynek legnagyobb mestere volt, búcsút vegyen. E minőségben saját kérelmére nyugdíjazták, úgy, hogy most csak zenészszerzői és udv. dalszínházi karmesteri teendőit végzi.³¹

Az idézet végén a mellszorulás alighanem szívpanaszokat jelent. Doppler Leóról egy másik cikk³² is megemlékezik, de koránt sem közöl ennyire részletes adatokat Leóról, bár ez a cikk is azt sugallja, hogy Doppler Ferenc egészségének leromlásához és aktivitásának csökkenéséhez fia elvesztése jelentősen hozzájárult. Sajnálatos módon több adatot nem találtam Doppler Leóról. Csetényi Gyula 2002-es *A Doppler-testvérek* című DLA dolgozata közli a családfát, ahol szerepel a Leó nevű gyermek, de a vele kapcsolatos információk akkor még nem állhattak rendelkezésre.

Az életút ismertetése még egy érdekes részletet tartalmaz.

Midőn 1878. július havában a perzsa sah tiszteletére számos balletet adtak elő, a sah Dopplert a perzsa oroszánrend ötödik osztályú jelével tüntette ki.³³

A perzsa sah kitüntetése Adolf Terschak-al kapcsoltban is felmerül, és jó lenne egyértelműen tisztázni információk összekeveredéséről van szó, vagy valóban mindkét művész kapott egy-egy kitüntetést?

A Doppler testvérek bécsi-rendszerű, a Ziegler műhelyben készült fuvolákat használtak, amelyek e kor és földrajzi terület csúcsmínőségű termékei voltak. Ziegler János (1794/95-1858) az Österreichische Musiklexikon szerint³⁴ Komáromban született és Bécsben fejlesztette hangszerkészítői tudását. 1820-ban önállósodott és kereskedelmi engedélyt kapott, ekkor tette le állampolgársági esküjét is. Fia, Johann Baptist (1823-1878) 1847-től jelent meg a cégben, és 1858-tól átvette azt. A műhely fuvolák mellett klarinétot és fagottot is készített, összesen 30 katonazenekar beszállítói voltak a Császári Hadseregnek.

A Doppler család zenei öröksége családi vonalon folytatódott ugyan, de balszerencsés módon felnőtt kort megélt utódaik közül senki sem fuvolázott. Doppler Ferenc tanított a nemzeti zenedében, és később a bécsi konzervatóriumban is, művészetének továbbörökítőit tanítványai körében kell keresnünk. Egyikőjük a fővárosban Nikolits/Nikolics Sándor³⁵ (1834-1895), az aradi születésű fuvolaművész, aki később a Nemzeti

³⁰ Fővárosi Lapok, 1881/05, 148-150. old.

³¹ Fővárosi Lapok, 1881/05, 148-150. old.

³² Vasárnapi Újság, 24. szám, 1881. XXVIII évfolyam, 381. old.

³³ Fővárosi Lapok, 1881/05, 148-150. old.

³⁴ https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_Z/Ziegler_Familie.xml

³⁵ Nikolits Sándor (1834-1895), Doppler Ferenc tanítványa. A Nemzeti Színház fuvolása, a bécsi Carltheaters fuvolása és ezzel egyidőben Sechter zenészszerzés tanítványa Bécsben. 1865-től a Nemzeti Zenede fuvolatanár és vezetője, a Zeneakadémia zenészszerzés és zeneelmélet tanára. Részt vett a Filharmóniai Társaság megszervezésében. A Magyar Királyi Operaház első fuvolása 1884-től nyugdíjazásáig, 1888-ig. 1889-ben Káldy Gyulával megalapította a magyar zeneiskolát. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC10888/11279.htm>

Zenede vezető fuvolatanára és a Nemzeti Színház zenekarának első fuvolása volt. Nikolits szólistai tevékenységéről is találhatunk sajtótudósításokat, előadta Giulio Briccardi fuvolára és zongorára írt művét is (a műsor *Abránd*-ot ír³⁶ - amely kevés ahhoz, hogy azonosítani lehessen a darabot, de talán fantázia jellegű mű lehetett), és Vivaldi kettősversenyét (a műsor F-dúr hangnemet ír, de hasonló művet C-dúr hangnemben ismerünk) is játszotta bizonyos Loschdorf úr társaságában.³⁷

Bécsben pedig minden jel szerint Roman Kukula (1851-1908) tűnik legjelentősebb tanítványának, és több olyan hírt is találhatunk, amely arra mutat, hogy ő volt az, aki Doppler Ferenc örökébe léphetett a császárvárosban. A művész az *Österreichische Musiklexikon*³⁸ szerint a Bécsi Filharmónikusok szólófuvolása volt és tanított a Bécsi Konzervatóriumban. Többször fellépett Anton (Antonio) Zamara-val (1823?-1901), a hárfással, aki Doppler Ferenc Casilda-fantáziájának (*Fantasia su motivi dell'opera Casilda*) társszerzője volt.

Kukula rendszeresen előadta mestere műveit, így *Air Valaque*-ot, és más, a Doppler-testvérek által írt kétfurolás kompozíciókat (*Rigoletto fantázia*, *Magyar Fantázia*), amelyekben partnere többnyire Alois Markt volt, aki a források tanúsága szerint szintén a Hofopernorchester tagja volt, és akiben nem csak kollégát, hanem vélhetően kiemeltebb tanítványt is felismerhetünk.

1881

(...) und eine Phantasie aus der Oper „Rigoletto” für zwei Flöten von Doppler, welche die Herren Kukula und Markt, Mitglieder des k. k. Hofopernorchesters, mit vollendeter Bravour, den Mittheilern jedoch, der uns ein ergreifendes Stück musikalischer Elegie vorzauberte, mit stimmungsvoller Hingabe spielten und hiedurch das säst andächtig lauschende Publikum zu rauschendem Beifalle hinriffen.³⁹

1885

Wiener Männergesangverein" veranstaltet seine 43. Stiftungsfeier am 11. d. M-, Abends 8 Uhr, im Sophien-Saale. Das Programm enthält folgende Nummern: (...)

Phantasie über ungarische Motive für zwei Flöten von Franz Doppler, vorgetragen von den Herren Prof. Roman Kukula und Alois Markl (Piano: Herr Prof. Carl Udel)⁴⁰

1887

Mit L. Spohr's schönem Adagio und A. Zamara's zierlichem „Erwachen der Lerche" glänzten die Herren Professor Roman Kukula (Flöte) und Professor Alfred Zamara (Harfe); ganz besonders hervorzuheben ist die meisterhafte Behandlung des zartesten pp des Herrn Kukula.⁴¹

1888

Aufs beste waren Violine und Flöte vertreten durch die Herren Hugo v. Steiner und Professor Roman Kukula, Mitglieder der k. k. Hofoper; ersterer bralite eine Faust "hantasie von Sarasate, letzterer eine Phantasie von Fr. Doppler „Air Volasques" und erzielten stürmischen Beifall. Alle waren selbstverständlich zu Zugaben verdammt.⁴²

Roman Kukula jelentőségét aláhúzó említést érdemel még a neki ajánlott etűd kötet Joachim Andersen-től (1847-1909), a *24 instruktive Übungen*, Op. 30, (1888, Hamburg).

Doppleréktől metodikai jellegű munka ez idő szerint nem ismert, de valószínűtlen, hogy ilyen anyag nem létezett (legalább kéziratban). Ebben a vonatkozásban érdekes lehet a Doppler Ferencnek ajánlott etűdgűjtemény Giuseppe Gariboldi-től (1833-1905), *L'Art de Préluder* (A bejátszás művészete) címmel. A Böhm-furola művelője, Gariboldi tisztelete jelölül ajánlotta „bécsi-rendszerű” kollégájának a kötetet, amely bejátszásnyi terjedelmű, jellemzően motorikus és kadenciális etűdöket tartalmaz. A másik ajánlást Giulio Briccardi-től (1818-1881), a neves olasz virtuóztól kapta, aki a Accademia di Santa Cecilia furolaprofesszora volt. Ő Donizetti *Az ezred lánya* című operájára írt fantáziáját ajánlotta kollégájának.

³⁶ Pesti Napló 1867. január 22. (18. évfolyam 5009–5034. szám) 5026. szám 70. old.

³⁷ Pesti Napló, 1869. március 11. (20. évfolyam, 5564–5687. szám) 5672. szám, lapszámozás nélkül

³⁸ https://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_K/Kemeter_Rudolf.xml

³⁹ Deutsche Musik-Zeitung, 1881/11heft 147. old.

⁴⁰ Deutsche Musik-Zeitung, 1885

⁴¹ Deutsche Musik-Zeitung, 1887

⁴² Deutsche Musik-Zeitung, 1888

A 20. század elején Terschak még úgy volt benne a fuvolások nemzetközi köztudatban, mint az egyik legjelentősebb 19. századi virtuóz és utazóművész. Földrajzi értelemben valóban ő volt egyike azon kevés európai művészeknek, aki a legmesszebbre juthatott hangszerével, beleértve Kínát és Japán is. Származását jelenleg homály fedi, születési helyét illetően van némi bizonytanság. Sokáig uralkodó volt az a nézet, hogy Nagyszebenben⁴³ született – így közli a Révai Lexikon is – de ma a prágai születést tekintik nemzetközileg elfogadottnak, mivel az adat a „Dorpatier Zeitung” téves(?) közlésén alapszik, amelyet akkoriban minden újság átvett.⁴⁴

Viszont biztosra vehető, hogy szüleivel hét évesen már Nagyszebenben élt és itt kezdte fuvolatanulmányait is. Terschak pályája során sokszor vendégszerepelt erdélyi városokban később is, és talán nem alaptalan a feltételezés, hogy a szülők (vagy a nagyszülők) közül legalább az egyik magyar gyökerekkel rendelkezett, vagy kötődhetett ehhez a földrajzi területhez.

Fuvolatudását Bécsben tökéletesítette, tanár Franz Zierer⁴⁵ volt. A bécsi konzervatórium az 1848-as forradalmak idején zárva volt, így Terschak csak 1850-ban kezdhetette meg tanulmányait, de akkor rögtön magasabb osztályba vették fel és két év után abszolválhatta vizsgakonzertjét. A fuvola mellett zeneszerzés⁴⁶ és ellenpont⁴⁷ tanulmányokat is végzett⁴⁸. Közismert, hogy a művész egész karrierje során egy 16 billentyűs, G-lásbas fuvolán játszott, amely 1850-ben Ziegler János készített neki. Minden jel szerint Adolf Terschak a bécsi-rendszerű fuvola utolsó és legjelentősebb képviselője volt. Gazdag és hosszú életpályájának ismertetésére itt nincs mód, ezért csak a témánk szempontjából fontos momentumokat emelem ki.

Egy 1857-ben megjelent tárcsa - szerzője Hamb.Th.Chr. szignóval látta el a cikket – olyan anekdotát közöl Terschak-ról, amelyben a magyar származásra találunk utalást. A hosszabb történet szerint 1853⁴⁹-ban érkezett Londonba, szorult anyagi helyzetben. Egy zeneműboltba betérve (a történet szerint a *Jewr & Co., Music-Store*, az Oxford Street-en, ahol felismerték) az iránt érdeklődött ki a legexcentrikusabb mecénás Londonban, és egy bizonyos Lord D....St.-hoz irányították. Megérkezve a művész ezt a kérdést kapta az arisztokratától: „Ön német?” „Nem,” hangzott Terschak válasza: „én magyar vagyok”.

A teljes tárcsa⁵⁰ közlése túllépné e cikk terjedelmét, de ez a részlet feltétlenül fontos, mert jelenleg ez az egyetlen olyan forrás, ahol Terschak magát magyarnak nevezi. Miután fél órán keresztül elviselte a lord amatőr trombitájátékát együttműködésük kilenc hónapon át tartott, a fuvolaművész számára gyümölcsöző végeredménnyel.

Néhány évvel később, az 1860-as évek első felében a magyarnyelvű erdélyi napilapokban tallózva számos beszámolót találunk pályájának kezdetéről, fellépéseivel és művészetének elismerésével kapcsolatban.

1864.10.01

Terschak fuvolaművész idevaló tisztelői, művészete elismerésül ezüst serleggel lepetett meg.⁵¹

1864.10.08

Fuvolaművész Terschak f. hó 2-dikán búcsú hangversenyét adá. A ház szépen volt látogatva. Jóllehet a műsorozaton hirdette volt énekrészek a szereplők illetőleg műkedvelők hirtelen és véletlenül beállott és az egybegyűlt hallgatóságnak annak rendje szerint bejelentett elrekedése a lelkesedést némileg lehangozta, a hangversenyző által ritka művészettel és benső érzéssel előadott

⁴³ Erdély, Románia, románul Sibiu, németül Hermannstadt,

⁴⁴ Gmundner Wochenblatt, vol. 18 (1868. aug. 4), 354. old.

⁴⁵ Franz Xaver Zierer (1796-1882) az Österreichische Musiklexikon szerint a 1842-ben a Bécsi Filharmonikusok egyik alapító tagja volt és 1863. január 1.-jéig működött az együttesbe. 1851-től 1869-ig a bécsi Konzervatóriumban fuvolatanára volt. http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_Z/Zierer_Familie.xml

⁴⁶ Terschak *Six Chanson* című művének ajánlása, op.9 - a *Monsieur Joseph Schlesinger, Professeur d'harmonie a Vienne*.

⁴⁷ Simon Sechter (1788-1867), a bécsi konzervatórium zeneelmélet és ellenpont tanára.

http://www.musiklexikon.ac.at/ml/musik_S/Sechter_Familie.xml

⁴⁸ Biographisches Lexikon des Kaisertums, Österreich, 44/335. old.

⁴⁹ Inkább 1854 a helyes.

⁵⁰ Lemberger allgemeiner Anzeiger Tagesblatt für Handel und Gewerbe etc, edited by Joseph Glöggel, June 25, 1857 p. 26; és Neue Berliner Musikzeitung, Volume 11, Sept. 23, 1857.

⁵¹ Erdélyi Hetilap: Politikai és szépirodalmi néplap, 1864. október 1. 5. old.

remek darabok osztatlan tetszéssel fogadtattak. Magától értetődik, hogy a művész taps és kihívás által tüntetett ki. Elismerésünket kell, hogy nyilvánítsuk azért is, mert a hangversenyző magyar dallamok fölött is játszott gyönyörűbbnél gyönyörűbb változatokat. A közreműködő Mazzuchelli ezred zenekara, Oslislo karmester igazgatása alatt, a nyitányokat szokott szabatsággal és köztetszésben részesült bravúrral játszotta el.⁵²

A *Leipziger Illustrirten Zeitung* a művész pályájának korai szakasza idején, 1858-ban közzétett egy Terschak életrajzt, és a cikk újraközlése egy évtizeddel később a *Gmundner Wochenblatt*-ban is megtörtént. Ennek egyik érdekessége – azon kívül, hogy Terschak születési helyének Prágát adja meg (1832. április 12, vagy 6) – hogy említ egy román vonatkozást is, amely szerint a művész állította össze a román zeneirodalom gyűjteményét.

Miután évek óta nem hallották a virtuózt, 1866-ban Bukarestben egy kötet román zenei kompozíció jelent meg Terschak névvel a címlapon. A román Cusa herceg más arisztokratákkal együtt megbízta a zeneszerzőt egy román zeneirodalom gyűjtemény összeállításával, és Terschak vállalta ezt a feladatot. A kötet néhány nappal a herceg kénytelen lemondása előtt jelent meg. Ezt követően a zenész Bécsben élt, ahol időről időre életjelzést adott egy zenei mű közzétételével (...)⁵³

Két évtizeddel később, pályafutásának legaktívabb szakaszában 1882-es év első felében több sajtóbeszámolót is találunk az Erdélyben koncertező Terschak-ról. A lapok itt már elragadtatással beszélnek róla, Terschak-ot nem csak „hazánk fia”-nak, de Európa legkiemelkedőbb fuvolaművészenek nevezik. Konkrét műsorokat is közölnek, és nem csak azt tudhatjuk meg, hogy a művész ezidőtájt lányával, az énekes Terschak Dolly-val koncertezett, hanem azt is, hogy müncheni lakósként a *Bayerische Königliche Musikakademie* tanára.

1882.03.26

Terschak Adolf, a hírneves fuvola-művész és leánya: Terschak Dolly k. a. enapokban hangversenyt adnak Kolozsvárot. A művészpár Münchenből érkezett az erdélyi részekbe, és hétfőn NagySzebenben hangversenyez, az ottani városi színházban.⁵⁴

1882.04.12

Hangverseny.

Városunk zeneértő és műpártoló közönségére ritka műélvezet várakozik; ugyanis Terschak, a hírneves fuvolaművész, leánya Terschak Dolly k. a. kíséretében szerdán este városunkba érkezik, s csütörtökön a vigadóban hangversenyt rendez. Terschak az illetékes zenészeti körök állítása szerint a legkitűnőbb fuvolaművész, ki hangszerén ritka tökélytel kezel. Emellett mint zeneköltő is kiváló és különösen a dalköltészet terén maradandó érdemeket szerzett. A fuvola-játékosok legnagyobbbrészt mind az ő műveit játszik. Terschak több igen sikerült magyar ábrándot is írt, melyek azt bizonyítják, hogy a magyar zene eredetiségét, dallamosságát híven tudja visszaadni. Leánya, Dolly k. a., mint műénekesnő szintén számottevő művészi erő, aki rokonszenves hangjával és képzett technikájával szélesebb körökben is közérdeklődést keltett. A hangverseny műsora — melyet a művész előre megküldött — a következő :

1. Sonata F. op. 175. A. Terschak. 2. Aria Figaro lakodalmából, Mozart. Előadja Terschak Dolly k. a. 3. Északi képek op. 164. A Terschak. 4. a) Dormi Scuderi-től. b) Mantro, (svéd) Lindblad, c) Ajánlás Schumann-tól. Előadja Terschak Daily k. a. 5. Melancholie Hougrois. op. 149. A. Terschak. 6. A csalogány. Előadják, Terschak A. és Terschak Dolly k. a. Ez érdekes hangversenyt a legmelegebben ajánljuk a műpártoló közönség figyelmébe.

Terschak Adolf fuvolaművész és leánya, Terschak Dolly k. a. fényes sikerrel hangversenyeztek a nagyszebeni közönség előtt. Terschak most körutat tesz az erdélyi részekben; Nagy-Szebenből Szászsebesbe ment, innen Kolozsvárra jön, szombaton Maros-Vásárhelyt játszik, s a következő héten Szász-Régen, Beszterce, Segesvár és Medgyesre folytatja körútját.⁵⁵

1882.04.14.

Terschak fuvola művész az itten rendezendő hangversenyre vonatkozó próbák megtartása után Marosvásárhelyre utazott, a honnan hangversenye végeztével e hó 16-án reggel vissza fog érkezni. Zeneértők, kik a próbák egy részénél jelen voltak, elragadtatással szólnak a nevezett művész

⁵² Erdélyi Hetilap: Politikai és szépirodalmi néplap, 1864. október 8. 14. old.

⁵³ Gmundner Wochenblatt, vol. 18. (1868 augusztus 4), 1. o. 354.

⁵⁴ Magyar Polgár 1882. január-június (16. évfolyam, 1-126. szám) 1882. március 26. 71. szám, 287. old.

⁵⁵ Polgár, Kolozsvár 1882. január-június (16. évfolyam 1-126. szám) 1882. április 12. / 83. szám 330. old.

bámulatos ügyességgel kifejtett játékaról, hangszínezéseiről, trilláiról, tremolairól, themairól, saját kísérettel.

A hangverseny érdekességét növelni fogja nevezett művész szeretetreméltó leányának közreműködése, ki kellemes hangja által külföldön is feltűnést keltett. Műsorozat:

1. „Sonata” op. 175. A Terschak-tól, előadja Serly Lajos és a szerző.
 2. „Ária, Figaro lakodalmából,” H. A. Mozart-tól, énekli Dolly k. a., zongorán kíséri Serly Lajos⁵⁶ úr.
 3. „Északi képek” op. 164 A. Terschak-tól, előadja Serly úr és a szerző.
 4. „L'inquietude hangverseny”⁵⁷ Dreyschok⁵⁸-tól, előadja zongorán Hunwald Tóni⁵⁹ k. a.
 5. a) „Dormi”, Scuderi-tól; b) „Mantro” (svéd) Lindblad-tól; c) „Ajánlás” Schumann-tól, énekli Terschak Dolly k. a.
 6. „Magyar ábránd” op. 149. A Terschak-tól, előadja Serly Lajos úr és a szerző.
 7. „A csalogány”, fuvola és sopran, A. Terschak-tól. Előadják Dolly k. a. és a szerző.
- Hunwald Toni k. a. és művészek iránti szíveségből fognak közreműködni. Kezdeté d. u. 5 órakor. Jegyek előre válthatók Csapó Sándor és Stein János uraknál.⁶⁰

Ez egyik koncertbeszámoló kiemelkedik a sorból, mert avatottabb kritikát is tartalmaz, és részletekbe menően tárgyalja Terschak fúvásttechnikáját is.

1882.04.18

Terschak A. és Dolly k. a. hangversenye.

Legyünk udvariasak, de csak annyiban, hogy adjunk elsőséget a nőknek.

Hunwald Tóni k. a. Dreyschok „L'Inquiétude” című zeneművét adta elő zongorán. A műkedvelő k. a. e meglehetősen jártasságot igénylő darabot könnyű kézzel, gyakorlott ügyességgel exequálta. Technikájának a bal kéz szokatlanul kifejtett biztossága egyöntetűséget kölcsönzött s egy perczig sem éreztük, hogy a bal kéz nem tudja, hogy mit cselekszik a jobb, pedig ez rendes hibája minden kezdőnek. — A zenei gondolatot kifejezésre juttatta, noha a színek közé kevés árnyalatot vegyített. Terschak Dolly k. a. gyönyörű pianoi-val ragadta el a közönséget. Iskolázott, tiszta hangjának csengő intensitása, nem nagy mérvű, de pianoi-ban az üde légység és gyöngédség a képzelhető legfinomabb árnyalatoknak is jelentőséget ad, s a decrescendo halkulását a hang teljes elhullámodásáig bámulatra méltó virtuositással viszi ki. Trillái és futamai biztosak, de kevésbé közvetlenek, tiszták, de kevésbé ragyogók. Egyáltalában inkább mondhatjuk a k. a.-t jelesen képzett tehetségnek, mint Isten kegyelméből való művészeknek.

Terschak úr saját szerzeményeit adta elő fuvolán. Műveinek compositiója könnyen érthető, a melodia teljesen uralkodik bennök s ez természetes is, ha tekintetbe vesszük a hangszert, melyre írtak.

„Magyar ábránd”-jában, melyet kiváló érdeklődéssel vártunk, alig találtunk magyar hangidomra emlékeztető részleteket.

A mily könnyű talán megérezni a magyar dal különös szépségeit, ép oly nehéz az idegennek magáéivá tenni e sajátosságokat, mert több bennük a szív, mint a számítás.

Terschak úr fuvola-játékának legfőbb vonzóereje alsó hangjai teljességében van. Az „Északi képek” fináléjának alatt járó hangváltozataiban valóságos bravourt íratott; a morajló, majdnem zúgó mély hangok mindenkit csodálkozásba ejtettek, s frenetikus tapsot idéztek elő. Melle rendkívül fejlett, tüdeje sok levegőt fogad be, s ruganyosságánál fogva hatalmas áramban bocsátja ki.

Épen ezért nem csodálhatni, ha a felsőbb régiókban kíméletlenül bánik lélekzetével, s több levegőt fogyaszt, mint a mennyi a szükséges hang előidézésére elégséges. A hanggá át nem változható főlöleg a fuvás tisztaságának ártalmára van, de mérsékelt távolból hallgatva a játékot, a susogás nem vehető észre.

Futamai szabatosak, egyetlen hangjuk sem siklik ki soha, s a legegyszerűbb részleteket erőteljes kifejezés és gondos színezés által ép oly hatásossá tudja tenni, mint a kimagasló, közvetlenséggel elragadó szépségeket.

A művészeket Serly úr kísérte zongorán s kifogástalan technikája nagyban járult a sikerhez.⁶¹

⁵⁶ https://hu.wikipedia.org/wiki/Serly_Lajos – Serly Tibor (1901 – 1978) amerikai magyar zeneszerző édesapja.

⁵⁷ L'Inquiétude, Op.29, szerzője Alexander Dreyschok.

⁵⁸ Dreyschok, Alexander (1818 – 1869) balkéz technikájáról elhíresült lengyel zeneszerző, zongorista.

⁵⁹ Hunwald Antónia, tehetséges, fiatalon elhunyt kolozsvári zongoraművésznő, minden jel szerint a kolozsvári konzervatórium növendéke. Elhunyt 1884. augusztus 22-én, 18 évesen tífuszban (?), temetése 1884. augusztus 26-án volt a kolozsvári temetőben izraelita szertartás szerint. Forrás: Magyar Polgár, Kolozsvár, 1884. augusztus végi lapszámok.

⁶⁰ Ellenzék, 1882. január-június (3. évfolyam, 2-146. szám) 1882. április 14. / 84. szám

A fenti kritika további érdekessége az Op. 149-es *Mélancolie hongroise*, amely egy évvel később nyomtatásban is megjelent és felismerhetően magyaros karakterű mű. A cikkíró vélhetően azt kifogásolja, hogy a téma nem egy ismert magyar dallam feldolgozása, hanem a szerző saját invenciója.

1882.04.18.

Terschak a világhírű kitűnő fuvolaművész ma reggel utazott el lányával Dolly k. a. együtt Marosvásárhelyre, ahol holnap este tartják hangversenyüket. Terschak úr hazánk szülötte már e szempontból is a legmelegebb elismerésre tarthat igényt az „erdély csalogánya” mint a hogy a kitűnő fuvola művészt a francziák elnevezték. Különben is Terschak úr oly mesterien kezeli a hangszerét, mint senki ez időszerint egész Európában s valóban lekötelezte a kolozsvári közönséget is, hogy nekünk is alkalmat nyújtott virtuozitásában gyönyörködhetni. – Nagyon Örvidenénk és hisszük, hogy a közönségünk is örömmel fogadná – ha művész hazánkfia mesteri játékát még egyszer élvezhetnők. Terschak most M.-Vásárhelyről Szász-Régenbe, onnan Beszterczére, továbbá Segesvárra s Brassóba tesz művészi körutat s Brassóból Kolozsváron át tér vissza Münchenbe, hol a bajor kir. Zeneakadémiának ő egyik legkiválóbb tanára.⁶²

Terschak japánban tett vendégszereplése közismert, és az európai és japán sajtóban több részletes beszámolót is találhatunk, ezekben következetesen, mint *Professor A. Terschak*-ot emítik. Terschak 1890 márciusában érkezett a szigetországba Schuller Lujza asszony, zongoraművésznő társaságában és közben, májusban Kínába is ellátogatott. A japán koncertállomások Tokyo és Yokahama voltak, ezek csúcspontja minden bizonnyal az augusztusban, a császári család jelenlétében tartott zártkörű hangverseny lehetett, amelyről a magyar sajtó is beszámolt, a bécsben megjelent tudósításokat felhasználva.

(Oszták művészek Japánban.) Egy hangversenyről, melyet nemrég oszták művészek rendeztek a japáni császár udvarában, Tokióból aug. 7-iki kelettel a következőket írják: A március óta a japán fővárosban időző Terschak Adolf fuvola-virtuóz és Schuller Lujza asszony zongoraművésznő egy, a japán zenetársaság által rendezett hangversenyen oly tetszést arattak, hogy a császár főszertartásmestere, Nabesima márki és a császári zeneakadémia igazgatója, Isova úr elhatározták, hogy a művészeket az udvarnál is bemutatják. Érintkezésbe léptek tehát a császári zeneakadémia művészei vezetőjével, Ditrich Adolf úrral, a bécsi konzervatórium egykori tanítványával, a ki a hangverseny rendezését magára valaha. Augusztus 1-én volt a nagy udvari hangverseny az új császári palotában, a császár, a császárné, az anyacsászárné, császárné, s a Yekkoban időző hercegek és hercegnők s az egész udvar — mintegy 100 személy — jelenlétében. A díszes hangversenysterem — az „1000 fővirágok terme” szerencsésen olvasztja egybe a japán építési stílyt az európai kényelemmel. A terem gazdag japán fa- és tetőzetdíszítésének, ami többnyire arany virágokból áll, köszöni nevét. A stílnak megfelelő berendezés — német eredetű s a pompás Stenway-piano japán díszítések segélyével van a feldíszítésekkel összhangzásba hozva. A császári zeneterem tündéres hatást telt. A hangverseny délután fél ötkor kezdődött. Terschak három szerzeményét fuvolázta el ; ezután Ditrich játszott Vieuxtempstól, Raffitól és Hausertől darabokat, végül Schullerné asszony Lisztől és Wallacetól. A hangverseny egy óránál tovább tartott. A császár főszertartásmestere útján mondott a művészeknek köszönetét. Terschak úr és Schullerné asszony jelentékeny pénzadományokat kaptak, Ditrich pedig, ki japáni államszolgálatban van, egy ezüst serleget a császári címerrel.⁶³

Terschak számottevő metodikai jellegű műveket is alkotott, ezek közül néhány ma is használatban van, többségük az op. 131-es szám alatt található.

Op.71. - Tägliche Übungen (Schott, 1867)

Op.131a. - 23 Duos for 2 Flutes (Andre)

Op.131b. - Leichte Uebungen (Andre)

Op.131c. - Grosse Studien (Andre)

Op.131d. - 12 Studies. (André 12833.)

Bár kompozíciós tevékenységének előterében érthető módon a fuvola állt, mégis Adolf Terschak az a művész volt, aki fuvolavirtuóz kortársaihoz képest igen széles műfaji skálán alkotott: komponált dalokat, kórusműveket

⁶¹ Magyar Polgár Kolozsvár 1882. január-június (16. évfolyam 1-126. szám) 1882. április 18 / 88. szám 351. old.

⁶² Ellenzék, 1882. április 18. 251. old.

⁶³ Pesti_Hirlap 1890. szeptember 16 - 12. évfolyam 241-269. szám, 225.old.

(Op.163. *Vater unser* – szolóénekes, vegyeskar, zenekar), szolózongorára írt darabokat és vígoperát is (*Tűz a cirkuszban*).

Dolly-n kívül Terschak-nak volt egy másik gyermeke is, Emil, aki bár szintén követte őt a művészi hivatásban, de kifejezőmódját nem a fuvolaművészet területén találta meg. Terschak Emil⁶⁴ (1858-1915) jelentékenyebb festő, illusztrátor és fotográfus volt, ezen kívül fő tevékenysége a hegymászás mellett úttörő munkát fejtett ki a téli sportok felfedezésében. Az I. világháború idején Cortina d'Ampezzo-ban reked és itt halt meg influenzában. Fia – vagyis Adolf Terschak unokája – Fritz/Federico Terschak vezette be a jéghekit Kanadába, és ő szervezte meg a VII. Téli Olimpiát 1956-ban apja halálának helyszínén, Cortina d'Ampezzo-ban.

Nem túlzás azt állítani, hogy Adolf Terschak korának talán legizgalmasabb karakterű és pályáivű fuvolása volt, újralfedezéséből mi is teljes joggal vehetjük ki a részünket, hiszen *Közép-Európa Taffanel-jét* ma is sok nemzet boldogan tudná magáénak.

Burose Adolf (1858-1921)

Burose Adolf esetében nem kérdés, hogy *import-fuvolásról* van szó, a művész a Hannover közeli Eldagsen-ben született. Időben ő esik hozzánk legközelebb, még is - első pillantásra - róla a legnehezebb adatot találni.

A 20. század elején már egyértelműen szóltak a vészharangok a közép-európai, vagy bécsi rendszerű fuvalás felett. George Barrère – Altés és Taffanel tanítványa – 1894-ben, 17 évesen már modern fuvalán játszott Debussy *Egy faun délutánja*-nak bemutatóját. Az utolsó nagy kísérletet az egyensúly helyreállítására Maximilian Schwedler (1853-1940), a lipcei Gewandhausorchester szolófuvalása tette 1897-ben megjelent munkájával, a *Katechismus der Flöte und des Flötenspiels*-el (1923-ban már más címen, mint *Flöte und Flötenspiel* jelent meg), amely már címében is jelzi vállalását. Maximilian Schwedler műve és törekvése szoros összefüggésben van a Krups céggel közösen fejlesztett, 1885-ben bemutatott un. Schwedler-fuvalával.

Burose egy igen fontos metodikai művet hagyott hátra, az 1910 körül megjelent *Neue Grosse Flötenschule* nem a Schwedler-modellt követi, hanem az általa használt Zimmermann-modellt, amelyet helyenként *Ziegler-fuvalának* neveznek. E hangszer sajátossága, hogy a könnyen elérhető D-dúr fogásrendszeren túl, minden félhangra két elérhető lehetőséget kínál a mechanikája. Művében Burose a fogásokat a kis Bb hangtól a E^{'''}-ig adja meg, és a mű második kötetében gyakran használja a C^{'''} hangot is. A Böhm-fuvala fogástáblázatát is megadja, de a megadott hangterjedelem itt kisebb. Nyilvánvaló, hogy tudott a modern fuvaláról, de a sajátját tekintette alapértelmezettnek, Böhm találmánya az ő szemléletében egyfajta kuriózum, útkeresés, amelyről bár érdemes tudni, de nem ez az elsődleges modell. Talán nagyobb hangterjedelmével hagyományos rendszer egyfajta fölérendeltséget is rögzíteni óhajtott. A *Neue Grosse Flötenschule* Burose tanári tevékenységének esszenciája, olyan mű, amelynek tartalmát saját tanári gyakorlatára építette, és ez a mű tekinthető az első, írott (fordításban magyar nyelvű) fuvalaiskolának.

Burose koncerttevékenységeiről számos tudósítást találhatunk a korabeli sajtóban, egészen nagy hangversenyszámot is említenek, amely arra enged következtetni, hogy a fuvalaművész külföldön is keresett szolista volt. A német művész 1894-ben nyerte el a próbajátékot az Operaház szolófuvalási székére, és nem sokkal később a Királyi Zeneakadémia fuvalaprofesszora is lett. Budapesten a Wesselényi utcában, utóbb a Lövőház utca 32-ben lakott. Kamarapartnerei tanárkollégái voltak, olyan személyiségek, mint Hubay Jenő, Herzfeld Viktor, Waldbauer József hegedű (Waldbauer Imre apja), Forrai Sándor zongoraművész, Gianicelli Károly (gordon) és Popper Dávid (cselló). Gyakran lépett nyilvánosság elé velük, de trió⁶⁵ formációban játszott Dohnányi Ernő és Wieschendorff Henrik (fagott) társaságában is.⁶⁶ Joggal feltételezhetjük, hogy Burose Adolf méltó kamarapartnere volt a fentnevezett nagyságoknak.

Az operaház zenekara újabban két művésszel szaporodott. Az egyik a Kohlert halálával megüresedett első fuvalási állásra kinevezett Burose Adolf angol születésű zenész és a másik a Grützacher távozásával megüresedett magángordonkás állásra kinevezett Novacek Ferenc, kit

⁶⁴ https://de.m.wikipedia.org/wiki/Emil_Terschak

⁶⁵ Véltetően Beethoven G-dúr triója, WoO. 37

⁶⁶ Berlász Melinda, Kárpáti János - Fejezetek a Zeneakadémia történetéből, Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola, 1992 – 343. old.

Nikisch a lipcei színháztól szerződött hozzánk és aki már ez idén a Grünfeld vonsnégyes estélyein is fog közreműködni.⁶⁷

A próbajátékkal egy hirtelen előállt, tragikus helyzetet igyekeztek megoldani, ugyanis a cikkben említett fuvolás, Kohlert/Kohlér Gyula, nem csak az Operaház elsőszámú fuvolása volt, hanem a Nemzeti Zenede tanára is. A művész alig volt több 40 évesnél, amikor valamilyen demencia, vagy más mentális betegség gyűrte maga alá. Kohlert Gyula 1849-ben született, Kohlert Vince hangszergyáros fiaként. 1883-ban már leszerződött az Operaházhoz, de akkori munkája csak rövid ideig tartott. Nem sokkal később nekivágott a nagyvilágnak és 1885 után rövid ideig a Bostoni Filharmóniai Társaság tagja volt (talán ezt a bostoni kapcsolatot fűzte tovább később Burose is), majd 1887-ben immár végleg megállapodott Budapesten, amikor újra az Operaházhoz szerződött. Ekkor egy pezsgőgyáros lányát, Hölle Matildot vette feleségül. Kohlert műsoron tartotta Doppler Magyar fantáziáját (*Fantaisie Pastorale Hongroise*, Op.26), de az *Airs Valaques*-ot is (Op.10), játszotta Mozart fuvola-hárfa versenyt, és nem kizárt, hogy ő mutatta be Budapesten Reinecke *Undine* alcímű fuvola-zongora szonátáját (op.167, 1882) is. Hangszeres kvalitásait jól jelzi, hogy operaelőadások alkalmával szólóit sokszor spontán tapssal jutalmazta a közönség, valamint ő volt a partnere az 1891-ben Budapestre látogató Adelina Patti-nak, az olasz sztárszopránnak. Mentális problémái 1893 őszén váltak nyilvánvalóvá.

A művész reputációja indokolja, hogy rövid kitérőként beletekintsünk a korbeli sajtóban található, vele kapcsolatos tudósításokba.

A program többi számai közt egy Mozart-féle fuvola-versenyben Kohlér úr technikai ügyessége s a hárfa kíséretében Klemekéné asszony játéka keltett általános elismerést.⁶⁸

[Ney Dávid⁶⁹ hangversenyén] (...)A ballada estély többi számait Deutsch Willy úr, az ismert zongoraművész és Kohlér Gyula úr, a nemzeti színház derék fuvolása tölti ki. Az előbbi Schumanntól és Chopintól játszott egy-egy töredéket sok bravúrral, — az utóbbi pedig Reinecke új fuvolaszonátáját adta elő zongorakíséret mellett. E szonáta azonban fárasztóan hosszadalmas volt s kevés hatást keltett, aminek oka az is, hogy a fuvolát ma már önálló szóló-hangszernek nem igen tekintik s a kamara-zenének ez a fajtája jó formán meghaladott álláspont. Kohlér úr jobb feladatra méltó ambícióval és készültséggel végezte dolgát. A közönség a vigadó kis termét egészen megtölté.⁷⁰

* (Patti Adelina⁷¹) vasárnap délből érkezik Budapestre és a „Hungária“ szállodában fog lakni, hol az első emeletnek a Dunára néző oldalán 6 szobát foglaltatott le magának. A másnap, hétfőn, április hó 6-án tartandó egyetlen hangversenyének műsora végleg a következőképpen van megállapítva : 1.) Nagy ária a „Semiramis“ dalműből. 2.) Örülési jelenet a „Luciából“ fuvola magán szólam kísérettel. 3.) „Fantasie Pastorale hongroise“ Doppler Ferenc-től, fuvolán előadja Kohlér J. tanár a m. kir. opera első fuvolása. 4.) „Il baccio“ (csók) nagy koloratur keringő, éneklé Patti Adelina.⁷²

* A Liszt Ferenc-társaság szerdán, f. hó 22-én esti fél 8-kor tartja a Vigadó kistermében első nagy hangversenyt a következő műsorral: (...) Doppler: Fantasie pastorale Hongroise, fuvolán előadja Kohlert Gyula.⁷³

(Kohlér Gyula.) Az opera első fuvolása, Kohlér Gyula ma meghalt. Az elhunyt egyike volt a világ legvirtuózabb fuvolásainak, sokkal virtuózabb, semhogy a zenekari szolgálat becsvágát kielégíthette volna. 1883-ban szerződött először a nemzeti színház operájához, de az alkalommal csak rövid ideig maradt a színház kötelékében. Amerikába ment s ott a koncert-termekben aratott fényes diadalokat. A ma élő muzsikusz nemzedék senkitől sem hallott nagyobb és kifejezőbb hangot lehelni a fuvolába, s az operaelőadók még bizonyosan élénken emlékezni fognak fuvolaszólóira, melyeket rendesen megtapsoltak. A legbravurosabbak egyike a Hugenották második felvonásában a

⁶⁷ Pesti Hírlap, 1894. november 3. (16. évfolyam 305-334. szám) 307. szám 45. old. Az angol származás nyilvánvaló tévedés.

⁶⁸ Budapesti Hírlap, 1883. október (3. évfolyam, 270-300. szám) / 294. szám

⁶⁹ Ney Dávid (1842-1905) magyar, tenor hangfajú operaénekes.

⁷⁰ Budapesti Hírlap, 1884. március (4. évfolyam, 60-90. szám) 1884-03-22 / 81. szám

⁷¹ Adelina Patti (1843-1919), olasz koloratúr szoprán énekes, minden idők egyik leghíresebb énekes.

⁷² Pesti Hírlap, 1891. április (13. évfolyam, 89-118. szám) 1891-04-03 / 91. szám

⁷³ Fővárosi Lapok 1893. március (60-89. szám) 1893. március 21. / 80. szám

kadencia volt. Halála pótolhatatlan veszteség az opera zenekarának, mely arról is nevezetes, hogy mindig világhírű fuvalásokat látott tagjai között. Az ötvenes években a Doppler-testvérek, azután Nikolits Sándor s tíz éven át Kohlert Gyula. Már körülbelül félesztendeje, hogy Kohlerten az agybántalom tünetei jelentkeztek. A Parasztszünet egyik előadása alkalmával az intermezzóban kétszer is hibásan vágott bele s a zenekarban már akkor mindannyian tudták, hogy menthetetlenül vége van. A színházi orvosok paralizist konstataáltak, e szörnyű betegség egy félév alatt végzett vele. Még a múlt héten is látták az opera tájkán megtört alakját, de már csak hebegve tudott szót váltani kollegáival, emlékező tehetsége pedig végképp elveszítette erejét, azt sem tudta, hogy az operának új igazgatója van. Kohlert régi híres muzsikusi családból származik, a csehországi Égerben született, hol atyja orgonagyáros volt. Csak néhány évvel ezelőtt nősült meg. Hölle pezsgőgyáros leányát vette el. Az opera gyásza jeléül kitűzte a fekete lobogót.⁷⁴

* (Kohlert Gyula f.) Az operaháznak ismét halottja van: Kohlert Gyula tanár, az operai zenekar első fuvalása, ma délután ½-3 órákor meghalt hosszabb szenvedés után. Benne nem csak az operaház egyik kiválóbb művészt, de az orsz. zenede is a fuvalajáték kiművelődési osztályának tanárát veszti el. Kohlert Gyula szül. 1849. év május 28-ikán Égerben, Csehországban, hol atyja, Kohlert Vince⁷⁵ még ma is, mint hírneves hangszergyáros működik. 1883-ban került a magy. kir. operaházhoz, de már 1885-ben ismét távozott Neumann Angelo-hoz Prágába, hol különösen a tetralógia ciklus előadásában vett részt, majd néhány hónapot a bostoni filharmóniai társulat kötelékében töltött, de nyugtalan természete ismét vándorútra készítette, míg 1887-ben végleg megállapodott Budapesten, a magy. kir. operaházhoz szerződött és nemsokára meg is nősült, elvéván Hölle pezsgőgyáros leányát, Mathildot. Mintegy másfél évvel ezelőtt súlyos idegbaj tünetei mutatkoztak nála, melyek csakhamar komolyabb jelleget öltöttek, úgy, hogy Kohlert kénytelen lett mintegy öt hónappal ezelőtt egészen abbahagyni működését és kizárólag megrongált egészsége helyreállításával törődni. Betegsége alatt Pichler Elemér helyettesítette őt a zenekarban. — Midőn ma este előadás alatt halálának híre az operaházba eljutott, a Bolygó hollandi első felvonása után Mészáros Imre zenekari főnök és a filharmóniai társulat elnöke értekezletre hívta össze a zenekari tagokat a hangoló terembe, rövid beszédben megemlékezett az elhunyt művész egyéniségéről, egyszersmind indítványozta, hogy a zenekar részvétét küldöttségileg fejezze ki az özvegynek és tesületileg vegyen részt a vasárnap délután 3 órákor magtartandó temetésen és koszorút tegyen az elhunyt koporsójára, mely indítványokat egyhangúlag elfogadták.⁷⁶

Kohlert neve felbukkant egy igen heves, 1885 év eleji sajtópolémiában⁷⁷ is, ahol úgy tűnik Nikolits Sándor ellenezte a művész Nemzeti Zenedei fuvalatanári kinevezését – ám Kohlert kinevezése mégis megvalósult. Nem kizárt, hogy a Kohlert Gyula halálával előállt helyzet mellett a külföldi Burose kinevezésével egyfajta semleges állapotot is szerettek volna kialakítani, amely kioltja a kialakult feszültségeket.

Az fentebb említett Pichler Elemér Kohlert-tanítvány volt és már a korábbi években is felhívta magára a figyelmet. A későbbiekben az Operaház fuvalásaként dolgozott, Burose-val egyidőben.

A műsor utolsó pontja Bach nagymester Suiteje fuvalára, zongorára és vonós hangszerekre volt, melyet Pichler Elemér (fuvala), Vozáry Augustza (zongora) és a kamarazene-osztály adott elő kitünően, Popper Dávid t. vezetése mellett. A hangverseny minden tekintetben sikerültnek mondható és dicséretére válhatott volna bármely külföldi első rangú intézetnek is.⁷⁸

— (Hangverseny és táncmultság!) A lelenház-alap és a mentőegyesület javára a vigadó összes termeiben e hó 10-én tartandó hangverseny és táncmultság bizottsága tegnap népes értekezletet tartott, amelyen a teendőket beszélték meg. (...) A hangverseny műsora a következő: 1 Chanson d'amour, Doppler Ferencről, előadja fuvalán Pichler Elemér.⁷⁹

⁷⁴ Budapesti Hírlap, 1894. március 3. (14. évfolyam, 60-89. szám) / 62. szám

⁷⁵ Vinzenz Ferarius [Fararius] Kohlert (1817–1900), cseh hangszergyáros (Graslitz/Kraslice, Csehország). 1900/01-től a céget "V. Kohlert's Sohne" név alatt a három testvér, Rudolf (1861–1945), Daniel (1863–1937) és Franz Josef (1866–1955) működtette és innentől kezdve fuvalát, piccolót, saxofont, rézfúvós és nádas hangszereket is előállítottak. 1930-as években az egyik legnagyobb hangszergyártó cég volt 600 alkalmazottal. A Második Világháború idején plexiből készült fuvalákat is készítettek Rommel észak-afrikai csapatainak. A Második Világháború után a vállalat államosításra került és a termelés Amati márkanéven folytatódott.

⁷⁶ Pesti Hírlap, 1894. március 3. (16. évfolyam, 60-90. szám) 62. szám

⁷⁷ Budapesti Hírlap, 1885. január 11. (és akörüli lapszámok) (5. évfolyam, 1-31. szám) 11. szám, 124-125. old.

⁷⁸ Zenelap, (6. évfolyam, 1-20. szám) 1891-03-28 / 7. szám

⁷⁹ Pesti Hírlap, 1892. március 7. (14. évfolyam, 61-91. szám) 67. szám

* (Hangversenyek.) Lindh Mareta hétfőn e hó 3-án, tartandó dalestéjén a műsort a következő számokkal bővítette ki. Énekelni fogja Händel L'allegro ed il Pensieroso című dalművéből a nagy áriát fuvola kísérettel. A fuvola szólamot Pichler Elemér az operaház tagja játssza.⁸⁰

* (Kamarazene-előadás.) A Grünfeld-Bürger féle vonós-négyes társulat vasárnap délután tartotta meg ezidei zeneelőadásainak hatodikat, érdekes műsorral. Legelőször is előadták Beethoven bájos szerenádé trióját (op. 25.), melynek fuvolarészét Pichler Elemér, a hegedű szólamot Grünfeld Vilmos és a brácsát Riede H. látta el igen szabatosan és temperamentumosán. (...) ⁸¹

1894 novemberében tehát Burose vette át Kohlert Gyula helyét és innentől kezdve több, lelkes hangvételű hírt is találhatunk a budapesti sajtóban a német születésű művészről. Az alábbi koncertműsor szerint Burose Mozart-variációit játszotta Adolphe Adam-tól (1803-1856). A mű több évtized múlva, a Zeneakadémia egy másik tanárának, Hartai Ferencnek⁸² is a kedvence volt. A kompozíció hazai kultusza talán innen datálódik.

Az országos m. kir. zeneakadémia

Szombaton, március hó 6-án esti 8 órakor az intézet hangversenytermében nyilvános hangversenyt rendez, a következő műsorral: I. Bach. Zongora-verseny (d-moll) előadja Schüller Olga. Vonós, zenekari kísérettel, vezényli Erkel Gyula tanár. II. Adam Adolf. Változatok Mozart egy témája fölött, előadja Szelepcsényi Linka és Burose Adolf tanár. III. Davidoff. Gordonka-verseny (a-moll) I. tétel, előadja Perényi István. IV. Weber. Szonáta (as-dur) II. és III. tétel, előadja P. Nagy Zoltán. V. Meyerbeer. Magándal, a »Próféta« c. dalműből, énekli Czobor Ilona. VI. Bach. Chaconne, előadja Payer Olga. VII. Thomas. Magándal a »Mignon« című dalműből, énekli Hazafy Hermina. Vili. Liszt. Magyar rhapsodia (VI.) előadja Köröny Róza.⁸³

Burose Adolf az operaház első fuvalása, a m. kir. országos zeneakadémián a fuvalatanszak tanára a nyáron hangverseny-körútra indul Németországba. Burose Adolf előbbi években is nagy hangversenykörutakat tett Németországban, Észak-Amerikában és Canadában, hol összesen 238 hangversenyben lépett föl és mindenütt nagy tetszést aratott.⁸⁴

Burose észak-amerikai fellépéséről csak egyetlen adatot találtam (nyilvánvaló, hogy többnek is lennie kell; ebben az irányban további kutatás szükséges), ekkor a 1886. augusztus 1.-én, a *Boston Symphony Orchester Club* szervezésében lépett fel többedmagával, ahol Demerseman *Grand Air Varie*-t játszott. (Lásd a Függelékét).

A budapesti kamarazene-egyesület vasárnap, február 5-én a Royal-szálló termében megtartja 5. estéjét a Hubay-Herzfeld-Waldbauer-Popper négyes, Forray Sándor zongora-művész, Gianicelli Károly és Burose Adolf tanárok közreműködésével. A műsor a következő: Haydn B-dúr négyese, Mendelssohn d-moll zongora hármasa és Gouvy⁸⁵ hatosa (fuvola: Burose A. gordon; Gianicelli K.) Jegykiadás a Harmóniában.⁸⁶

Az alább sajtóanyagok – koncerthír és a hozzá tartozó kritika – arról tudósítanak, hogy Burose Mozart fuvalanégyest játszik, de sajnos nem tudni melyiket.

A Grünfeld-Sopronyi-Berkovios-Bürger-féle vonós-négyes társaság első négy hangversenyének műsora a következő; I. hangverseny október 26-án. 1. Smetana vonós négyes «Életemből.» 2. Mozart négyes vonós hangszerekre és fuvalára Burose tanár. 3. ének Krammer Teréz. 4. Beethoven vonós négyes c-dur op. 59. — II. hangverseny nov, 9. Brahms-est 1. vonós háts. B-dúr, 2. Ének Stark Ludovika, 3. Klarinét-ötös Hiekisch tanárral. — III. hangverseny nov, 23. 1. Siklós vonós négyes, 2. St.-Saens zongora négyes Polónyi tanárral, 3. Ének Diósy Berta, 4.

⁸⁰ Pesti Hírlap, 1896. február 2. (18. évfolyam, 31-59. szám) 32. szám

⁸¹ Pesti Hírlap, 1897. február 1. (19. évfolyam, 32-59. szám) 32. szám 4. old.

⁸² Hartai/ Hochstrasser Ferenc (1895-1970) 1949-től 1968-ig a Zeneakadémia tanára, <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/h-75B54/hartai-ferenc-hochstrasser-75C78/>

⁸³ Pesti Hírlap 1897. március 6. (19. évfolyam 60-90. szám) 65. szám 98. old.

⁸⁴ Pesti Hírlap, 1898. május 29. (20. évfolyam 120-149. szám) 148. szám 649. old.

⁸⁵ Gouvy, Louis Théodore (1819-1898), francia-német zeneszerző. A „hatosa” a szerző valamelyik szerenádja lehet.

⁸⁶ Alkotmány, 1899. február 2. (4. évfolyam 28-51. szám) 43. old.

Mendelssohn nyolczas. — IV. Beethoven-est. 1. Vonós négyes f-moll, 2. Zongora hármas Kelen Ida, 3. Hetes⁸⁷

(...) A Mozart művének előadásában finom művészettel juttatta érvényre a fuvola szólamát: Burose Adolf, az Opera tagja. (...) ⁸⁸

Burose megbecsülését jelzi, hogy tanítványai 10 éves tanári tevékenysége alkalmából köszöntik mesterüket – erről a sajtó is beszámolt.

Egy tanár ünneplése. Kedves ünneplésben volt része a minap Burose Adolfnak, a zeneakadémia fuvolatanárának. Abból az alkalomból, hogy éppen tíz évvel ezelőtt került Magyarországra, volt tanítványai átnyújtottak neki egy Beethoven ábrázoló, pompás kivitelű allegorikus képet, amely a párisi kiállításon díjat kapott. A lapra a következő ajánlás van vésve: «A kiváló művésznek, a fáradhatatlan lelkes mesternek tíz esztendő budapesti működése emlékére, — szerető tanítványai.»⁸⁹

Néhány nappal később pedig...

(...) Tóth Géza, Burose Adolf növendéke, csinos fuvolajátékával tűnt ki a Ciardi-féle variációkban. (...) ⁹⁰

Burose kompozíciós jelentősége már messze elmarad az e cikkben említett három, 19. századi elődjétől. Egyik legnépszerűbb darabja – vélhetően az észak-amerikai turné hatására készült – az *Erinnerung an Amerika*⁹¹. A művésznek szóló ajánlások közül csak egy jelentékenyebbet ismerünk. Salomon Jadassohn neki ajánlotta *Notturmo* című fuvola-zongora kompozícióját (Op. 133, megjelenés: 1896, London).⁹²

Burose Adolf tevékenységének időszaka talán az utolsó pillanat, amikor a modern (Böhm) és hagyományos (bécsi) fuvola mellérendeltségéről beszélhetünk nem csak időbeli, de földrajzi értelemben is. Burose Adolf nemzetközi tevékenységének feldolgozása még tartogathat meglepetéseket, és úgy tűnik magyarországi működése sikeresen töltötte be azt az űrt, ami a Doppler-testvérektől indult tanítványlánc megszakadása okozott.

Befejezés

Talán a fenti gyors körképpel sikerült olyan új nézőpontok lehetőségét felmutatni, amelyek lehetővé teszik Közép-Európa – és benne hazánk – 19. századi fuvolázásának helyesebb súlyozását. Az, hogy a fuvolázás alakulásának csomópontjai idővel más földrajzi területekre tevődtek át már egy másik, összetettebb kulturális-politikai-történelmi kérdéskör, de az okok elsősorban nem a művészekben, vagy és az általuk képviselt *fuvolaiskolák* kvalitásaiban keresendők. A 19. és 20. század fordulójától már minden nemzet fokozatosan a *francia-fuvolaiskola* értékrendjének rendelete alá magát, végleg eltávolodva az addig sajátjának tudott, egyben nemzetspecifikus hangszer-modelltől, repertoártól, metodikától és stílustól is.

⁸⁷ Magyarország, 1902. október 21. (9. évfolyam 233-259. szám) 250. szám 388. old.

⁸⁸ Magyarország 1902. október 28. (9. évfolyam 233-259. szám) 256. szám

⁸⁹ Független Magyarország 1904. január 16. (3. évfolyam 643-673. szám) 658. szám 262. old.

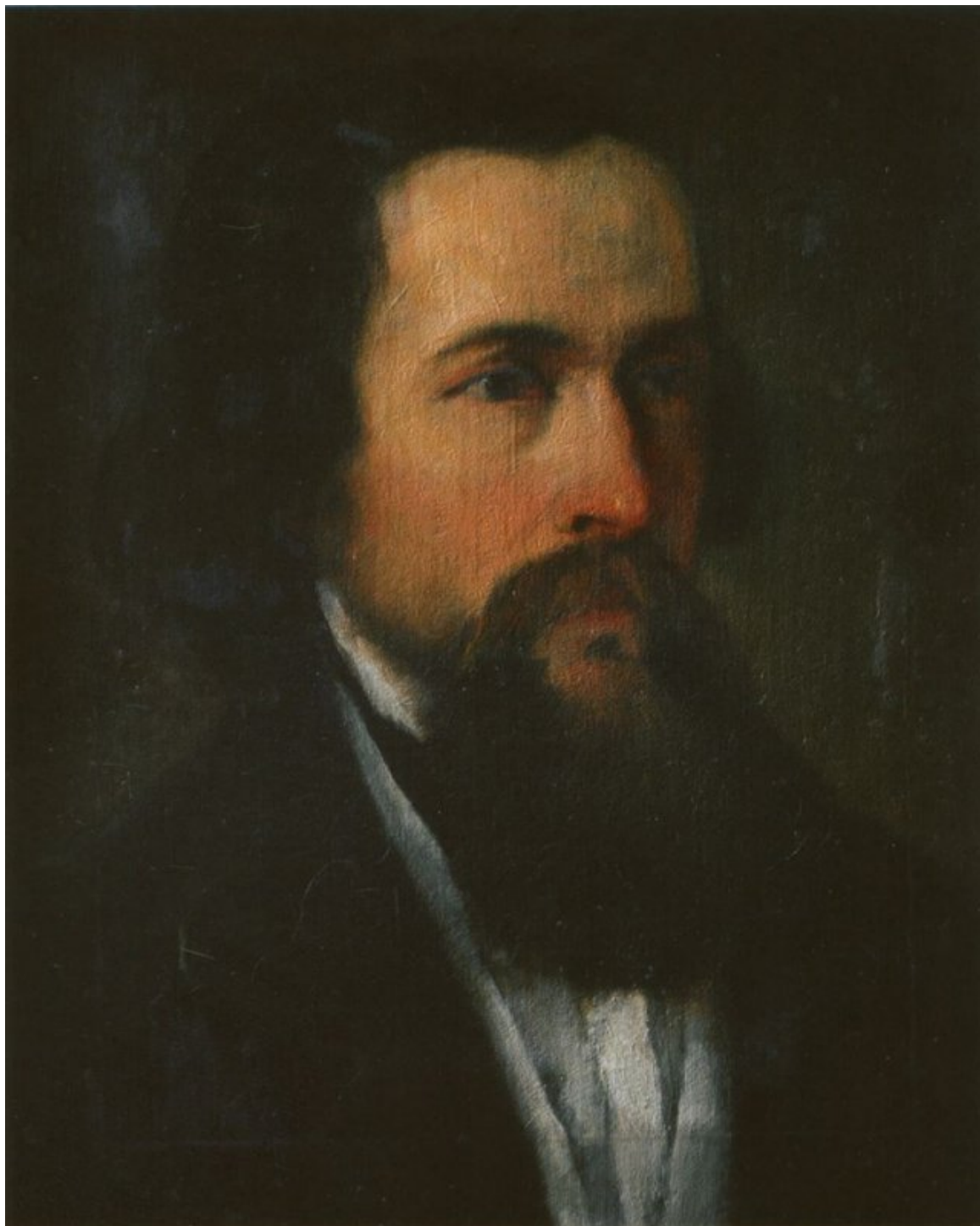
⁹⁰ Budapesti Napló 1904. február 24. (9. évfolyam 32-60. szám) 55. szám 349. old.

⁹¹ Burose, Adolf *Erinnerung an Amerika*. Julius Heinrich Zimmermann.

⁹² Salomon Jadassohn (1831-1902) német zongoraművész, valamint Liszt Ferenc magántanítványa Weimar-ban, a lipcei konzervatórium zongora és zeneszerzés tanára volt Carl Reinecke mellett. Tanítványai között találjuk a fuvolások által jól ismert Sigfrid Karg-Elert-et.

FÜGGELÉK

Amtmann Prosper

Zsolnay Vilmos festménye Amtmann Prosperről – forrás csgyk.hu

Bayern.
München. Morgen Mittwoch den 18. d. wird Hr. Prosper Amtmann, bekannt als ausgezeichneter Flötist, Abends um halb 7 Uhr im k. Odeon ein Konzert veranstalten, worauf wir alle Kunstfreunde aufmerksam machen.

Amtmann Münchenben, hír - Der Bayerische Landbote, 1837.10.17.

Musikalische s

Wir machen das verehrliche Publikum darauf aufmerksam, daß heute Abend 7 Uhr im kleinen Odeonsaal ein Konzert von Herrn **Prosper Amtmann** stattfindet. Der Konzertgeber gehört unstreitig zu den vorzüglichsten der jetzt lebenden Virtuosen auf der Flöte, und da die Flöte zudem noch eines der lieblichsten und beliebtesten Instrumente ist, so läßt sich mit Grund erwarten, daß dieses Konzert recht zahlreich besucht werden wird. Es werden folgende Konzertsstücke ausgeführt:

1) Erster Satz eines Konzerts für die Flöte, komponirt und vorgetragen von dem	Konzertgeber.
2) Arie „La placida Campagna“ von Purida, gesungen von	Frl. E. Schöner.
3) Concertino für das Violoncello von Kummer, vorgetragen von	Herrn Oswald.
4) Adagio und Rondo für die Flöte, von Etung, vorgetragen von dem	Konzertgeber.
5) Polonaise für das Waldhorn von Blatt, vorgetragen von	Herrn J. Mayer.
6) Lied von J. Lachner, gesungen von	Herrn Bayer.
7) „Die kranke Frau“ von Gellert, gesprochen von	Herrn Lang.
8) Fantasie für die Flöte, componirt und vorgetragen von dem	Konzertgeber.

Amtmann müncheni műsora - Münchener Tagblatt, 1837.10.18.

CARINTHIA.

Ein und dreißigster Jahrgang.

N^{ro}.

Klagenfurt, Sonnabend den 23. Oktober 1841.

43.

— 176 —

III.

Concert des Flöten-Virtuosen Herrn **Prosper Amtmann** zu Klagenfurt.

Am verflossenen Dienstage, den 19. d. M., hatten wir den Genuß, den Flöten-Virtuosen, Herrn **Prosper Amtmann**, im hiesigen ständischen Theater zu hören. Herr Amtmann spielte in den Zwischenakten des Bauernfeld'schen Lustspiels: „Die Bekenntnisse“, eine Solo-Pièce und Variationen über die Romanze „An Alexi“, mit Orchester-Begleitung, — beide Stücke von seiner eigenen Composition.

Wenn wir schon durch den bedeutenden Ruf, der dem Künstler vorausgegangen, und namentlich durch die glänzenden Erfolge, welche derselbe sich letzterhand in Graz durch seine Meisterschaft errang, zu hohen Erwartungen uns berechtigt fanden, so müs-

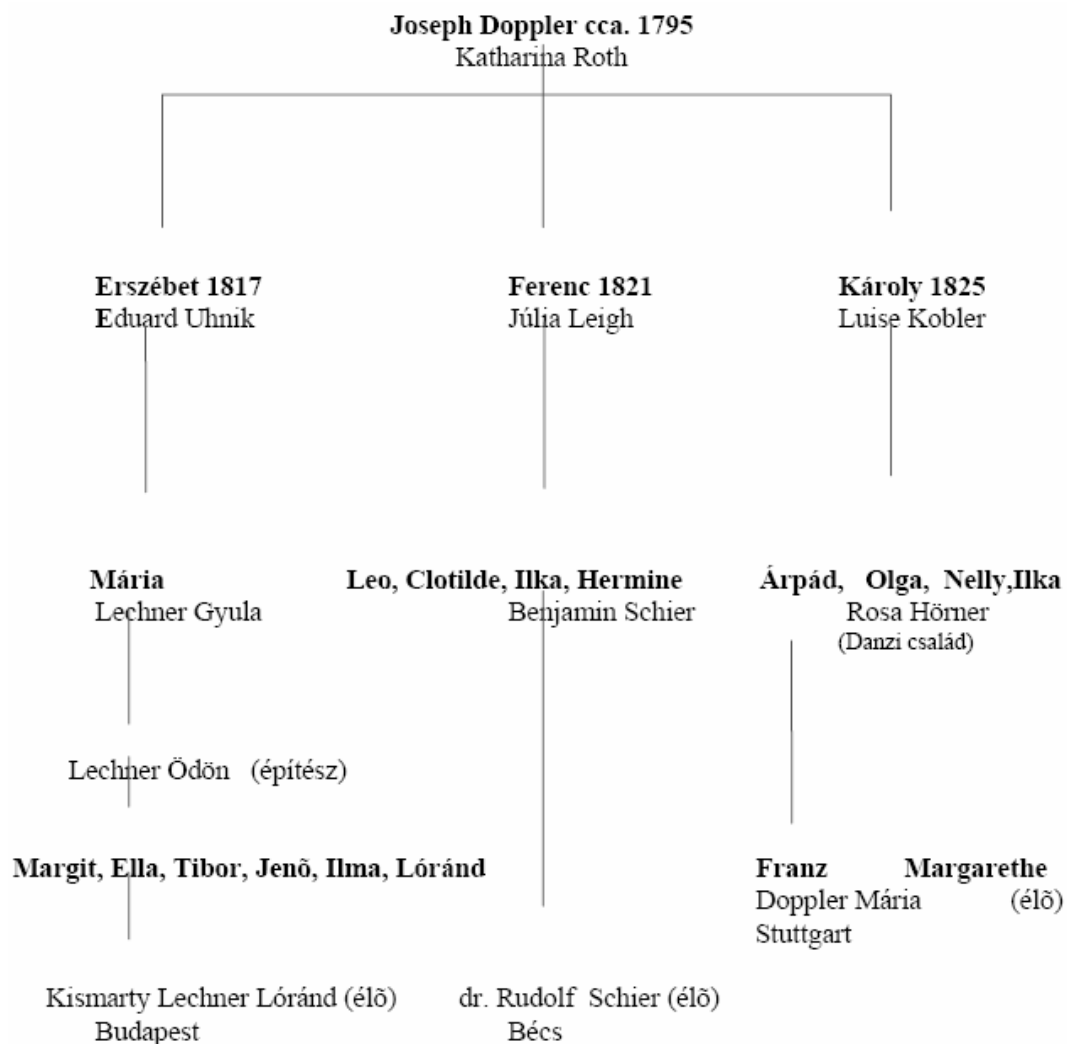
sen wir doch gestehen, daß diese durch Herrn **Amtmann's** ausgezeichnete Leistungen noch übertroffen wurden. Der ehrende Applaus, mit welchem der uns durch die öffentlichen Blätter bereits rühmlichst bekannte Virtuose empfangen wurde, steigerte sich von Pause zu Pause, und brach, vorzüglich beim Schlusse der ersten Pièce, in einen Beifallssturm aus, welcher dem bescheidenen anspruchlosen Künstler die freudige Anerkennung des Publikums hinlänglich bewies. Herr **Amtmann** weiß durch sein herrliches Spiel die Herzen seiner Zuhörer in hohem Grade zu gewinnen, und man geräth in Zweifel, ob man höhere Bewunderung seiner außerordentlichen Geläufigkeit, oder dem zauberhaften glockenreinen Schmelze seiner Töne, deren wunderliebliche Zartheit uns wirklich entzückte, zollen soll. Er wurde nach jedem Stücke zweimal gerufen.

Möchte der ihm gespendete reichliche, — aber verdiente — Beifall ihn vermögen, uns noch einmal durch sein Meisterspiel zu erfreuen, welches ihn unter den hier gehörten Künstlern auf diesem Instrumente bei Weitem den ersten Platz sichert.

— nft —

Egy Amtmann koncerttudósítás Klagenfurtból – 1841. október 23.

Doppler Ferenc

Csetényi Gyula – *A Doppler-testvérek*, 2002, DLA dolgozat – a Doppler család

Ot nappal elébb életének legszomorúbb csapása állott be: egyetlen fiát, Leót, ki udvari hangversenyeken, az udvari zenekarban s a dalműszínház előadásai-ban atyja fuvolajátékát meghaladni ígérkező művésznak bizonyult s ki igazi zenei tehetséget és genialitást mutatott, elveszítette. Ettőlfogva elhagyta a művészt szakadatlan buzdulása, s egykedvűséggel, művészi hiúság nélkül követte hivatását. Azonkívül 1878. vége

Újságrészlet Doppler Leó-ról - Fővárosi Lapok, 1881/05, 148-150. old.

Doppler Ferenc

Fünfte PRIVAT-ABONNEMENTS-SOIRÉE

Donnerstag, den 6. März 1862.

PROGRAMM.

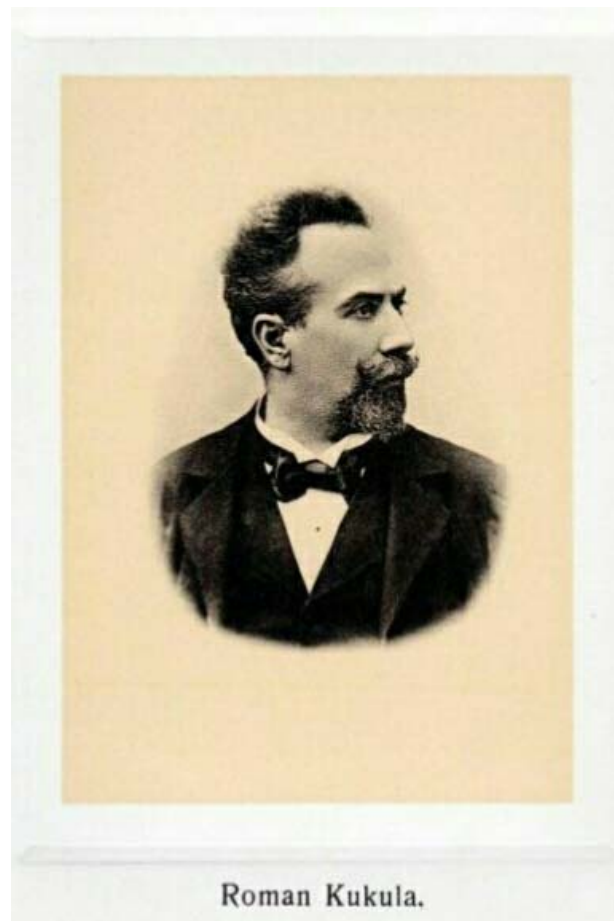
1. Beethoven , Quintett f. Oboe, 3 Hörner und Fagott (Manuscript) . . .	Pöck,
Lewy,
Kleinecke,
Pichler,
Uibner.
2. a) Schubert , Ständchen von Shakespeare „Horch, Horch“
b) „ „ „Sei mir gegrüsst“ . . .	Walter.
3. Schubert , Andante und Variationen
i. Pianoforte u. Flöte (zum 1. Male)	Dachs,
Doppler.
Frl. Liebhardt,
4. Pichler-Bodóg , „Wenn Abend roth die Wolken ziehen“, Quintett für Frauenstimmen (neu)	„ Hauer,
„ Matzku,
„ Hoffmann.
„ Bischof.
5. Herbeck , „zum Walde“ Chor für Männerstimmen mit Waldhornbegl.	„
6. Brüll , Sonate für Pianoforte und Violine (Manuscript)	Brüll.
Hellmesberger.
7. a) Taubert , „Wiegenlied“
b) Schubert , „Das Echo“
c) Esser , „Frühling kehrt ein bei mir“	Frl. Liebhardt.
8. Bazzini , La Ronde des Lutins, Scherzo fantastique für Violine . . .	Dragomir,
Krancewicz,
(Schüler Hellmesberger's).
9. Otto , Reiterlied	Chor für Männerstimmen.

Die Programme werden unentgeltlich verabfolgt.

Die 6. und letzte Soirée findet Donnerstag den 20. März statt.

Druck von J. B. Wallishausser.

Doppler Ferenc Schubert Variációit játsza – Bécs, 1862. március 6.

Roman Kukula.

HERRN ROMAN KUKULA,
Mitglied der K.K. Hof-Kapelle und Hofoper,
Professor am Conservatorium in Wien.

24

instructive Übungen

in
allen Tonarten
für
FLÖTE

Andersen, Joachim - 24 instructive Übungen, Op.30 , 1888

Adolf Terschak

Az ifjú Terschak

A középkorú Terschak

Adolf Terschak – Eduard Kaiser litográfiája, 1850

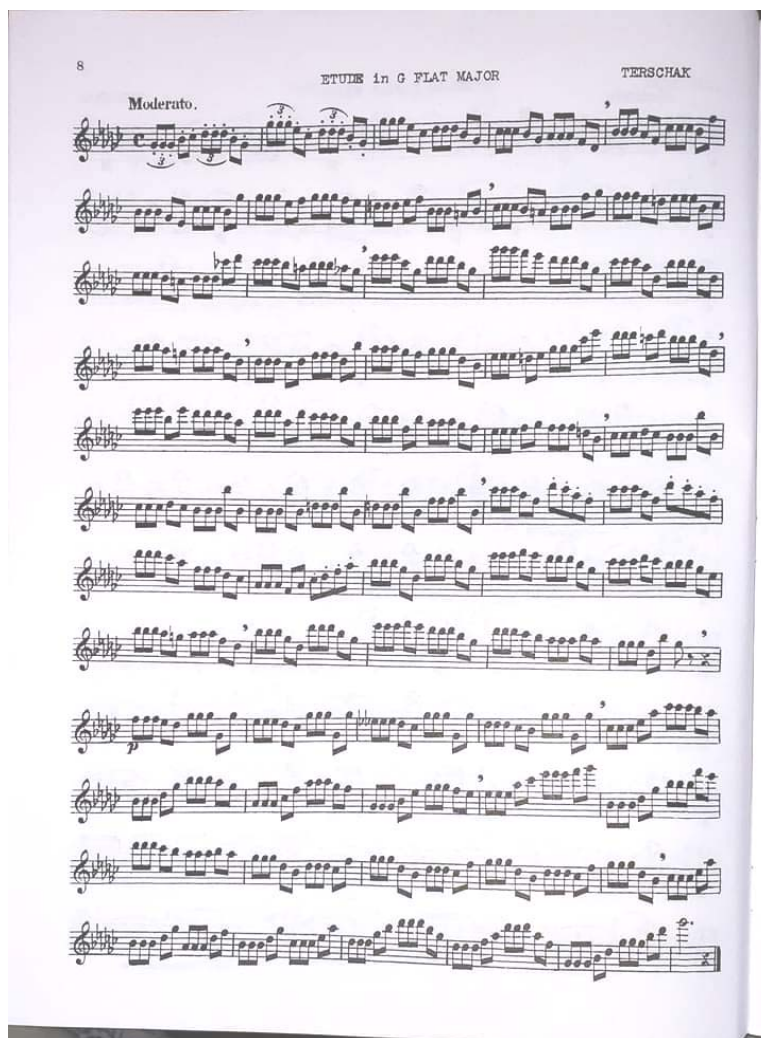

Az idős Terschak – cca.1890

— Terschak a világhírű kitűnő fuvola-
művész ma reggel utazott feleségével Dolly k. a.
együtt Marosvásárhelyre, hol holnap este tartják
hangversenyüket. Terschak ur hazánk szülöttes már
e szempontból is a legmelegebb elismerésre tar-
that igényt az „erdélyi csalogány”

— mint a hogy a kitűnő fuvola művészt a fran-
cziák elnevezték. Különbben is Terschak ur oly
mesterileg kezeli a hangszerét, mint senki ez idő-
szerint egész Európában s valóban lekötözte a
kolozsvári közönséget is, hogy nekünk is al-
kalmat nyújtott virtuozításában gyönyörködhet-
ni. — Nagyon örvidenénk s hisszük, hogy
közönségünk is örömmel fogadná, — ha mű-
vész hazánkfia mesteri játékát még egyszer él-
vezhetnők. Terschák most M.-Vásárhelyről Szász-
Régenbe, onnan Beszterczére, továbbá Segesvárra
s Brassóba tesz művészi körutat s Brassóból Ko-
lozsváron át tér vissza Münchenben, hól a bajor
kir. zeneakadémiának ő egyik legkiválóbb tanára.

Terschak - „erdély csalogánya” - Ellenzék, 1882. április 18. 251. old.

Terschak - Op.71. - Tägliche Übungen (Schott, 1867) – Gesz-dúr etűd

— (Osztrák művészek Japánban.) Egy hangversenyről, melyet nemrég osztrák művészek rendeztek a japáni császár udvarában, Tokióból aug. 7-iki kelettel a következőket írják: A március óta a japán fővárosban időző Terschak Adolf fuvola-virtuóz és Schuller Lujza asszony zongoraművész nő egy, a japán zenetársaság által rendezett hangversenyen oly tetszést arattak, hogy a császár főszertartásmestere, Nabesima márki és a császári zeneakadémia igazgatója, Isova ur elhatározták, hogy a művészeket az udvarnál is bemutatják. Erintkezésbe léptek tehát a császári zeneakadémia művészeti vezetőjével, Ditrich Adolf urral, a bécsi konzervatórium egykori tanítványával, a ki a hangverseny rendezését magára vállalta. Augusztus 1-én volt a nagy udvari hangverseny az új császári palotában, a császár, a császárné, az anya-

császárné, s a Yekkoban időző hercegek és hercegnők s az egész udvar — mintegy 100 személy — jelenlétében. A diszes hangversenyterem — az „1000 fővirágok terme” szerencsésen olvasztja egybe az ajapán építési stílyt az európai kényelemmel. A terem gazdag japáni fal- és tetőzdíszítésének, ami többnyire arany virágokból áll, köszöni nevét. A stílnak megfelelő berendezés — német eredetű s s pompás Stenway-piano japán díszítések segélyével van a faldíszítésekkel összhangzásba hozva. A császári zenei terem tündéres hatást tett. A hangverseny délután fél ötkor kezdődött. Terschak három szerzeményét fuvolázta el; ezután Ditrich játszott Vicuxtempstól, Raffitól és Hausertől darabokat, végül Schullerné asszony Lisztől és Wallacetól. A hangverseny egy óránál tovább tartott. A császár főszertartásmestere utján mondott a művészeknek köszönetet. Terschak ur és Schullerné asszony jelentékeny pénzadományokat kaptak, Ditrich pedig, ki japáni államszolgálatban van, egy ezüst serleget a császári címerrel.

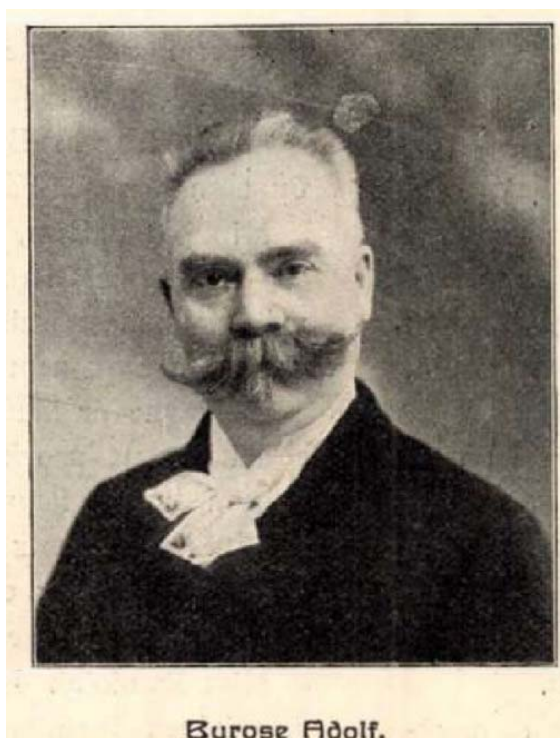
Terschak koncertje a japán császári családnak - Pesti Hírlap 1890. szeptember 16 - 12. évfolyam 241-269. szám, 225. old.

CONCERTS IN SIBERIA.

A German flute player named Terschak has just ended a tour of concerts in which he played at Omsk, Irkutsk, Tobolsk, Tomsk, and many other towns, and a pianist has been engaged for next year to begin a tour at Vladivostok on the Pacific and to travel through Siberia back to Europe.

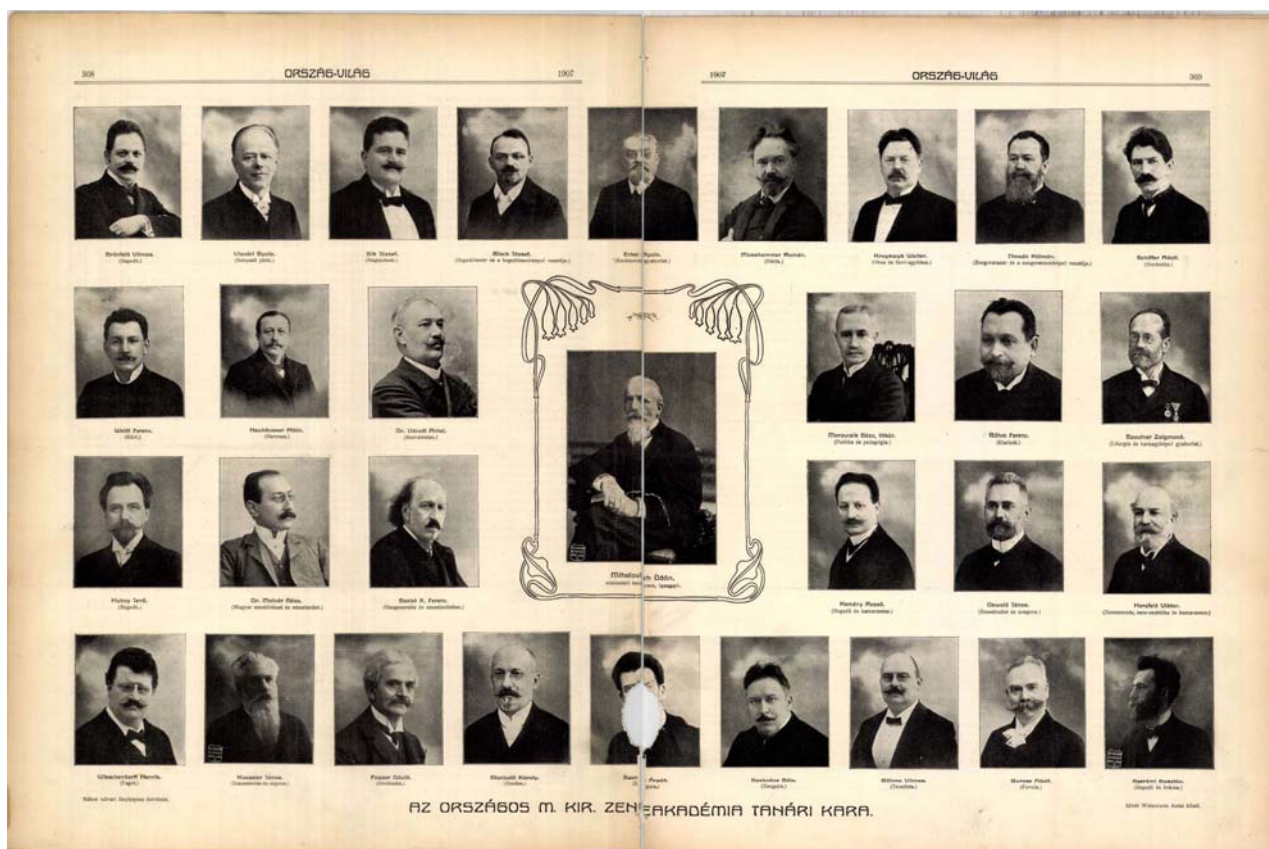
Terschak szibériai turnéjáról a *The New York Herald, Paris*, 1895. július 1.

Burose Adolf

Burose Adolf.

Ország-Világ, 1907/1, 359. old. - Burose Adolf - képrészlet

Ország-Világ, 1907/1, 359. old. - Burose Adolf és kollégái

Adolph Goldberg: *Porträts und Biographien hervorragender Flöten-Virtuosen, -Dilettanten und -Komponisten*, 1906 – a kép nyilvánvalóan korábban készült

3^d ANNUAL GRAND CONCERT TOUR
BOSTON SYMPHONY ORCHESTRAL CLUB
ORGANIZED AUG. 1. 1886
By
AND UNDER THE DIRECTION AND MANAGEMENT OF
MR. MAX BACHERT.

INCLUDING THE FOLLOWING WELL-KNOWN ARTISTS:

Mr. WILLIS NOWELL, Leader and Solo Violin.
Herr CHARLES PALM, Violin.
Herr RICHARD STOELZER, Viola and Viola d'Amour.
Mons. ADOLPH BUROSE, Flute Virtuoso.
Herr PHILIPP ROTH, Solo Violoncello.
Herr JOSEF BECKEL, Double Bass.

ASSISTED BY

ELSA CLARK CUSHING, Prima Donna Soprano.

Programme

PART I.

1. SERENADE—Allegro vivace ma non troppo, - - - - - *Arnold Krug*
BOSTON SYMPHONY ORCHESTRAL CLUB.
2. FLUTE SOLO—Grand air varie, - - - - - *Demerseman*
ADOLPH BUROSE.
3. JEWEL SONG—(Faust) - - - - - *Gounod*
MISS ELSA CLARK CUSHING.
4. a. Minuette, - - - - - *Boccherini*
b. Mandolina, - - - - - *Langey*
BOSTON SYMPHONY ORCHESTRAL CLUB.
5. VIOLIN SOLO—Fantasie (Faust) - - - - - *Sarasate*
WILLIS NOWELL.

PART II.

1. a. *Romanza, - - - - - *Arthur Foote*
b. Elfen reigen, - - - - - *Fungmann*
BOSTON SYMPHONY ORCHESTRAL CLUB.
2. FANTASIE—Pour le Viola d'Amour, - - - - - *Stoelzer*
R. STOELZER.
3. SONGS—a. Du bist wie eine Blume, - - - - - *Charles Palm*
b. I have something sweet to tell you, - - - - - *Eaton Faning*
MISS ELSA CLARK CUSHING.
4. 'CELLO SOLO—a. Nocturne, - - - - - *Chopin-Servais*
b. Spanish Dance (to the guitar), - - - - - *Popper*
PHILIPP ROTH.
5. a. Serenade, - - - - - *Moskowski*
b. Hungarian Dance, - - - - - *Brahms*
BOSTON SYMPHONY ORCHESTRAL CLUB.

*The new Romanza by Mr. Arthur Foote, one of our most famous of composers, has been specially composed for, and dedicated to, the BOSTON SYMPHONY ORCHESTRAL CLUB.

Kohlert Gyula

Tablókép

Tablókép részlet

